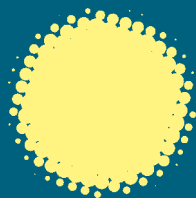

UDEN FOR NUMMER

29

**LUKKEDE FAMILIER
SOM EN OBJEKTIV BETRAGTNING**

**MYTEN OM DE
RESSOURCESTÆRKE FORÆLDRE**

**OPFATTELSER AF INTEGRATION
BLANDT UNGE MED MIGRANTBAGGRUND**

**VI GLEMMER,
HVAD DE KAN ...**

indhold

LUKKEDE FAMILIER SOM EN OBJEKTIV BETRAGTNING
AF LENE JELSBÆK MORTENSEN, UDVIKLINGSKONSULENT OG
ANETTE STAMER ØRSTED, FAGLIG LEDER

4

MYTEN OM DE RESSOURCESTÆRKE FORÆLDRE
AF CECILIE K. MOESBY-JENSEN, FORSKER OG UNDERVISER

14

OPFATTELSE AF INTEGRATION BLANDT UNGE
MED MIGRANTBAGGRUND
AF INGE M. BRYDERUP, PROFESSOR OG MARIANNE SKYTTE,
LEKTOR

26

VI GLEMMER, HVAD DE KAN ...
AF EJVIND HANSEN, FORSKNINGSCHEF

34

UDEN FOR NUMMER

nr. 29, 15. årgang, 2014

Løssalg: 60 kr.

Dansk Socialrådgiverforening

Toldbodgade 19B

1253 København K

Tel: 70 10 10 99

Mail: ds@socialraadgiverne.dk

Redaktion:

Frank Cloyd Ebsen, freb@phmetropol.dk

Anette Nicolaisen, anic@ucsyd.dk

Mariane Johansen, majoh@aarhus.dk

Steen Juul Hansen, sjh@via.dk

Christine Sarka, christinesarka@mail.dk

Lars Uggerhøj, lug@socsci.aau.dk

Redaktionssekretær: Mette Mørk, mettemork21@gmail.com

Produktionsstyring: Kommunikationsafdelingen, Dansk Socialrådgiverforening

Copyright: Forfatterne

ISSN nr.: 1600-888X

Design og produktion: Salomet grafik & Pernille Kleinert

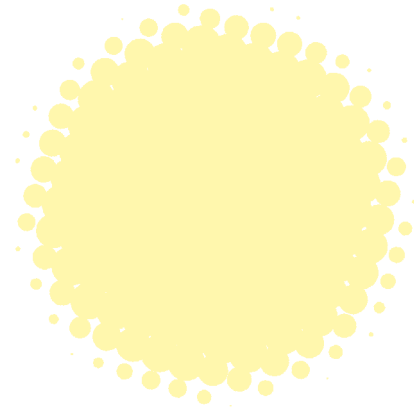
Tryk: Stibo

Oplag: 15.800

PROFESSIONSHØJSKOLEN

Forståelseskonstruktioner

- hvad betyder de for socialt arbejde?

Temaet for denne udgave af "Uden for nummer" er forståelseskonstruktioner i socialt arbejde. Forståelseskonstruktioner kan eksempelvis fremtræde som diagnoser, kategoriseringer, behandlingsformer, politiske temaer og lovgivning.

For socialt arbejde er uden substans i positiv forstand. Det kan ikke forstås og udføres på en bestemt måde. Det sociale arbejde

skabes og udføres med de forståelser, vi er fælles om at skabe i det sociale arbejde.

Forståelseskonstruktionerne sætter skarpt på nogle bestemte aspekter i samfundet, mens andre aspekter lades ude af syne. Vores forståelseskonstruktioner er ikke nødvendigvis eksplicite. De kan være implicite og tavse. Forståelseskonstruktionerne kan forekomme på mikroniveau og være lokale og sætte rammer for, hvordan den enkelte socialrådgiver handler i den pågældende organisation. De kan være på samfundsniveau og sætte rammer for den politiske diskussion om ret og pligt i socialt arbejde og på den måde sætte rammer for det sociale arbejde. Vores forståelseskonstruktioner af det sociale arbejde er ikke uskyldige og harmløse, men er bestemmende for, hvad vi betragter som sociale problemer, og for hvordan vi løser dem på godt og ondt.

I tre artikler tages der udgangspunkt i velkendte kategoriseringer af målgrupper i socialt arbejde og i den fjerde og sidste artikel diskuteres, hvad italesættelse gør ved vores opfattelse af mennesker.

I den første artikel udforskes og udfordres kategoriseringen 'lukkede familier', i artikel to går skribenten bag myten om de ressourcerstærke forældre, i den tredje artikel undersøges, hvordan unge oplever det at blive integreret - og i den fjerde og sidste artikel kaster en filosof et blik udefra på den måde, lederen i Fagbladet Socialrådgiveren kategoriserer borgeren som en, der har brug for hjælp.

God læselyst.

Redaktionen

Lukkede familier som en objektiv betragtning

AF LENE JELSBAK MORTENSEN, UDVIKLINGSKONSULENT
OG ANETTE STAMER ØRSTED, FAGLIG LEDER

Artiklen kaster et kritisk blik på det nyopståede begreb ”lukkede familier” inden for børne- og familieområdet. Indgangen sker via fokus på kategoriseringer i socialt arbejde ud fra den forståelse, at kategorier ikke er uskyldige. Gennem artiklen påvises, hvordan kategoriseringen af ’lukkede familier’ har konsekvenser for de berørte familier. Det tydeliggøres også, hvordan det kan give langt mere mening at have fokus på begrebet lukkethed som noget, der opstår i feltet mellem familie og system snarere end noget, der tillægges den enkelte familie.

I nden for det sociale arbejde på børne- og familieområdet er der de seneste år opstået en ny begrebsbrug om socialt udfordrede familier, der bevidst modsætter sig samarbejdet med de sociale myndigheder. Disse familier betegnes 'lukkede familier' af kommunale myndigheder, ministerier og styrelser, befolkning og medier.

Vores interesse for begrebet 'lukkede familier' i en socialfaglig sammenhæng skal ses i lyset af en gennemført undersøgelse på Masteruddannelsen i Udsatte Børn og Unge på Aalborg Universitet. Her undersøgte vi det skisma, socialrådgiverne stilles i, i forhold til at efterleve intentionerne i Barnets Reform om at arbejde interaktionistisk og erkendelsesorienteret med den børnefaglige undersøgelse over for familier, som betegnes for 'lukkede' (Bernstein, Mortensen og Ørsted 2013). Denne proces udfordres af det forhold, at der er tale om en systemklientrelation, hvor socialrådgiveren på den ene side skal leve op til lovgivningens krav og agere på eventuelle bekymringer samtidig med, at der skal opbygges en relation mellem socialrådgiver og familie, som bygger på indlevelse, inddragelse og tillid. Vores daværende antagelse var, at 'lukketheden' måtte besværliggøre denne proces.

I denne artikel vil vi anlægge et udfordrende perspektiv på brugen af begrebet 'lukkede familier' som en kategorisering af en bestemt familietype i arbejdet med udsatte børnefamilier. Sigtet er at stille skarpt på, hvad begrebsbrugen 'lukkede familier'

kan medføre af konsekvenser for det socialfaglige arbejde på børne- og familieområdet. Vores antagelse er, at definitionen af 'lukkede familier' i faglitteratur og lovgivning er så ureflekteret, at det er uklart, hvad der adskiller en 'lukket familie' fra andre udsatte familier, hvor samarbejdet med myndighederne er udfordret. Vi vil derfor søge at belyse de vinkler på begrebet 'lukkede familier', som anvendes i faglitteratur og lovgivning af de myndigheder, som udstikker retningslinjerne for det socialfaglige arbejde. I artiklen vil vi også fremføre, at der er en risiko for, at begrebsbrugen medvirker til en stigmatisering af familierne som følge af kategoriseringer. Kategorisering som begreb og betydning for arbejdet med udsatte familier vil derfor blive sat i sammenhæng med konkrete empiriske eksempler fra undersøgelsen på masteruddannelsen. Hensigten er ikke at sige, at begrebet 'lukkede familier' er 'usandt', men er snarere en appel til kritisk brug af begrebet og en appel til en bevågenhed på de konsekvenser, herunder blinde pletter, kategorisering kan føre med sig. Dette med henblik på at fremføre, hvordan det giver langt mere mening at have fokus på begrebet lukkethed som noget, der opstår i feltet *mellem* familie og myndighed snarere end noget, der tillægges den enkelte familie.

HVORFRA STAMMER BEGREBET 'LUKKEDE FAMILIER'?

Udbredelsen af begrebet 'lukkede familier' er over tid sket af både ministerier, styrelser, kommunale myndigheder, befolkning samt medier, og er senest behandlet i rapporten *Sociale flygtninge i eget land - et indblik i livet hos lukkede nomadefamilier i Danmark* udgivet af Huset Zornig (Huset Zornig 2014). I det følgende vil vi fremstille de empiriske sammenhænge, hvori begrebet 'lukkede familier', fremgår, til at underbygge vores påstand om, at der er tale om et upræcist begreb, som tillægges stærkere og stærkere betydning, jo mere det behandles.

Manglende vished om barnets eksistens

Af lovgivningens vejledninger har vi kunnet identificere handlemuligheder i forhold til familier, som betegnes som 'lukkede familier'. Vejledning om ændring af vejledning om særlig støtte til børn, unge og deres familier omhandler 'lukkede familier' i stykke 271a. Her beskrives, at der i helt særlige tilfælde kan opstå situationer, hvor der ikke er vished om, hvorvidt der befinder sig et barn, der kan have behov for støtte i en familie. Vejledningen angiver, hvordan der i disse tilfælde er mulighed for, at kommunalbestyrelsen træffer afgørelse om at iværksætte en børnefaglig undersøgelse med henblik på at undersøge, om der er et barn i hjemmet. Vejledningen beskriver dertil, at der efter Servicelovens § 64, stk. 3 er mulighed for at få politiets bistand til at komme ind i et hjem uden retskendelse, hvis kommunalbestyrelsen har truffet ovennævnte afgørelse. Det er en forudsætning, at forældrene har modarbejdet, at der kan foretages en vurdering af barnets eller den unges støttebehov med andre, mere lempelige foranstaltninger. Den ændrede retsmæssige mulighed for at iværksætte en børnefaglig undersøgelse med henblik på at undersøge, om der er et barn i hjem-

met, samt mulighed for at komme ind i et hjem uden retsken- delse, blev i sommeren 2013 med stor sandsynlighed vedtaget som følge af den såkaldte Garagesag fra Helsingør, hvor en fa- milie skjulte deres uregistrerede søn i en garage gennem fire år. Sagen oprørte såvel medier, befolkning og politikere, som var bekendte med de tidligere tragiske børnesager fremstil- let i medierne. Den reelle begivenhed med 'garage-barnet' kan i denne optik tænkes at være dråben som medførte, at politi- kerne greb til handling og ændrede vejledningen.

I forhold til at uddrage definitioner af 'lukkede familier' giver ovenstående vejledning et billede af, at 'lukkede famili- er' kan være familier, hvor der kan være tvivl om, hvorvidt der opholder sig et barn med behov for støtte i hjemmet. Ud fra denne betragtning er der indbygget et perspektiv på, at fami- lerne bevidst modsætter sig samarbejde og adgang til hjem- met, og dermed besværliggør muligheden for at foretage en vurdering af barnets støttebehov. Vejledningen er ikke speci- fik i forhold til, hvad det vil sige, at en familie modarbejder og modsætter sig.

Samarbejdsproblemer

Et andet perspektiv på 'lukkede familier' findes i Socialmini- steriet pjece *"Lukkede familier' - handlingsmuligheder når familier med udsatte børn ikke vil samarbejde med kommu- nen"*. Heri defineres 'det lukkede' ved, at en familie ikke vil samarbejde, at familien afviser alle henvendelser - eksemp- vis ikke møder op til aftaler, og ikke lukker op ved besøg. I pjecen redegøres ligeledes for de handlemuligheder, myndig- hedsrådgiver, har hvis ikke der opnås samtykke fra forældre- ne. Desuden redegøres for handlemuligheder, hvis forældrene har truende adfærd, når myndighedsrådgiver besøger hjem- met. Her henvises igen til muligheden for uden retskendel- se at få adgang til hjemmet. Endelig redegøres for handlemu- ligheder, når familien nægter at samarbejde, men der ikke er grundlag for tvangsfjernelse af barnet. Socialministeriets pje- ce efterlader et billede af en 'lukket familie' som en familie, der afviser alle henvendelser, ikke vil samarbejde med myn- digheden, og måske har truende adfærd. I denne pjece er sam- arbejdsrelationen mellem myndighed og familier i centrum, når det handler om at udlede, hvad der karakteriserer en 'luk- ket familie'.

Nomadefamilier og mediesager om omsorgssvigt

Videre har det været muligt at identificere en betragtning om lukkethed i relation til de såkaldte 'nomadefamilier', der flyt- ter fra kommune til kommune i frygt for at komme i de offent- lige myndigheders søgelys. Denne sammenhæng kommer til udtryk i Social- og Integrationsministeriets projekt om "no-

LENE JELSBAK MORTENSEN

Er uddannet sociolog (cand.scient.soc) fra Aal- borg Universitet 2005. Siden 2007 har hun arbejdet som udviklingskonsulent indenfor familieområdet i Frederikshavn Kommune. Ud- viklingsopgaverne retter sig både mod det or- ganisatoriske niveau samt mod udviklingen af den sociale indsats. Et særligt fokusområde er det tværfaglige samarbejde på børne- og fa- milieområdet. Aktuelt er hun i gang med sid- ste semester på Master i Udsatte Børn og Unge (MBU) på Aalborg Universitet.

lemt@frederikshavn.dk

ANETTE STAMER ØRSTED

Cand.scient.adm fra Aalborg Universitet i 2003. Ansat som faglig leder for børne- og ungeom- rådet i CFK-Folkesundhed og Kvalitetsudvik- ling, der er et forsknings- og udviklingscenter på social- og sundhedsområdet. Her arbejder hun primært som VISO-specialist i forebyggel- se af ungdomskriminalitet. Aktuelt er hun ved at færdiggøre en Master i Udsatte børn og unge (MBU) på Aalborg Universitet.

Anette.oersted@stab.rm.dk

madefamilier”. Projektet har til hensigt at give politikere og socialfaglige medarbejdere større viden om Danmarks ”nomadefamilier”. Denne viden skal ”...være med til at forebygge, at familierne isolerer sig og flytter rundt”. Videre anføres det, at ”Det er især vigtigt for børnene, at vi bliver mere opmærksomme på, hvilke mekanismer, der får voksne til at lukke af”, og ”Vi er meget interesserede i at høre deres bud på årsagen til, at de lukker af, og hvordan vi kan undgå det.”

’Nomadefamilier’ og ’lukkede familier’ sættes ligeledes i relation til de medieomtalte børnesager, som har fået tilnavnene ”Tønder-sagen”, ”Helsingør-sagen” og ”Brønderslev-sagen” mv. I forbindelse med disse alvorlige sager beskrives initiativer fra Overgrebspakken (Social, Børne- og Integrationsministeriet 2013) med henblik på at undgå lignende sager. Der fremhæves det at ”kræve adgang til ’lukkede familier’, hvor de voksne barrikaderer sig mod indblanding fra de sociale myndigheder.” Ovennævnte eksempler udtrykker, at det politiske syn på ’lukkede familier’ er, at disse isolerer sig, barrikaderer sig, og flytter rundt mellem kommuner for ikke at lade socialforvaltningen komme for tæt på. Der sættes i store træk lighedstegn mellem ’nomadefamilier’ og ’lukkede familier’, hvor der bør rettes en ekstra opmærksomhed mod omsorgssvigt af børn indenfor familielivet.

Huset Zornig: ’lukkede nomadefamilier’

I rapporten *’Sociale flygtninge i eget land – et indblik i lukkede nomadefamilier i Danmark’* udarbejdet af Huset Zornig for Socialministeriet optræder begrebet også som afgrænsende for en bestemt målgruppe. Huset Zornig beskriver, at rapporten bygger på ”17 såkaldte lukkede familier og nomadefamilier”... og ”tilstræber at give et afgrænset indblik i de problemstillinger og livsvilkår, der præger 17 familier af denne type”. Huset Zornig problematiserer sondringen mellem ’nomadefamilier’ og ’lukkede familier’ som udflydende og upræcis. Der skelnes mellem antal flytninger, når det vedrører ’nomadefamilier’ og antal afvisninger, når det kommer til ’lukkede familier’. Huset Zornig vælger dog i rapporten at sammenblende begreberne, så der i stedet bliver tale om ’lukkede nomadefamilier’. Ligeledes opfattes vanskelighederne med de upræcise definitioner hovedsageligt at omhandle indvirkningen på opgørelsesmetoder til at opgøre, henholdsvis hvor mange ’nomadefamilier’ og ’lukkede familier’, der findes i Danmark.

Rapporten fra Huset Zornig medvirker derfor heller ikke til en bedre afklaring af definitionen af begrebet, da ’lukkede familier’ i stedet sammenkædes med ’nomadefamilier’. Dette giver en noget udflydende betydning af begrebet, som samtidig fastholder betydningen af at arbejde specifikt med denne målgruppe.

Den empiriske afsøgning af begrebet ’lukkede familier’ tegner forskellige og upræcise billeder af denne kategori, som ikke medvirker til en præcis definition af begrebet. I stedet kædes begrebet

“Vi ser en risiko for, at vi i det sociale arbejde kan komme til at arbejde med begrebet som en objektiv betragtning, der ikke stilles spørgsmålstegn ved”

sammen med andre begreber og har fokus på mulige handlemuligheder inden for denne kategori. Dette synliggør flere udfordringer set ud fra en socialfaglig vinkel: Den upræcise definition af, hvad der karakteriserer en 'lukket familie', kan være medvirkende til, at det bliver socialrådgiverens subjektive vurderinger, der ligger bag kategoriseringen af 'lukkede familier' - en kategorisering, der får konsekvens for de handlinger, der tages i brug af myndigheden. Hermed følger også en risiko for, at vurderingen af, hvornår de mere indgribende handlemuligheder tages i brug - som udarbejdelse af den børnefaglige undersøgelse uden samtykke, eller tilegne sig adgang til familiernes hjem uden retskendelse - beror på en subjektiv vurdering. Sidstnævnte handlemulighed er i diametral modsætning til de øvrige intentioner for arbejdet med de udsatte børn og familier og udfordrer muligheden for at indgå i en konstruktiv proces med familierne efterfølgende. Dernæst kan vi ud fra det empiriske materiale ikke finde betragtninger om, hvorvidt myndighedernes tilgang kan medvirke til, at en familie "bliver lukket" i tilfælde, hvor forsøget tages på interaktion fra myndigheden er forløbet dårligt. Ovenstående fremstillinger om 'lukkede familier' vil vi lade indgå i den efterfølgende betragtning om, hvad kategoriseringer er udtryk for som begreb ved at kaste et socialkonstruktivistisk blik på kategoriseringen af 'lukkede familier'.

KATEGORISERINGER I DET SOCIALE ARBEJDE

"At klassificere eller kategorisere er at give verden struktur... Ved at kategorisere ordnes omverdenen på en måde, der gør det muligt at forudsige, kalkulere, hvad der vil ske. Kategoriseringen kan også betragtes som vejledning i forhold til, hvordan man skal agere i bestemte situationer."(Ytterhus 2003: 213)

Ovenstående definition af det at kategorisere tydeliggør, at en kategori netop er en forståelseskonstruktion. Kategorisering kan ses som en konsekvens af, at vi har brug for at systematisere og ordne vores sociale verden med henblik på at mindske kompleksiteten. Vi kan ikke fungere effektivt i samfundet, hvis vi ikke er i stand til at kategorisere - men det er samtidig umuligt at kvalificere det sociale arbejde, hvis vi ikke samtidig er opmærksomme på de meget problematiske mekanismer, der følger med kategoriseringer (Skytte 2007: 15). I definitionen ligger også det element, at en kategorisering kan have det formål at an-

give, hvordan der skal handles. Som beskrevet i artiklens første del, er kategorien 'lukkede familier' en, der har vundet indpas inden for børne- og familieområdet. Den tilgængelige viden om 'lukkede familier' giver et billede af, hvad der er på spil i disse familier, hvordan de menes at agere, og diverse vejledninger giver myndighedsrådgiverne et billede af, hvordan de kan handle specifikt i forhold til denne gruppe familier.

Konstruktionen af kategorien

Et socialkonstruktivistisk perspektiv bidrager med at blotlægge relativiteten i kategorier, der anvendes. I det socialkonstruktivistiske perspektiv bliver det interessant at rette opmærksomheden mod de processer, der bevirker, at noget bliver betragtet som et socialt problem, for eksempel at se på hvem der har 'ejendomsretten' eller definitionsretten (Halvorsen 64). Hermed følger også et fokus på magts- og vidensinteresser og skift i definitionsprocesser over tid (Järvinen 1998: 94ff.). Ud fra en Foucaultsk tænkning er det 'vidensregimer', der har magten til at definere sandheden, en sandhed der kan opnå karakter af objektiv viden (Scott 1994: 284). Vidensregimer kan for eksempel være eksperter på forskellige områder. I forhold til lukkede familier kan det således hævdes, at eksperterne, for eksempel Socialministeriet, er dem, der definerer sandheden om de 'lukkede familier', og ikke familierne selv. Hermed opstår også en opmærksomhed på forskellen mellem dem, der definerer sandheden, og dem det 'går ud over'. Her kan det være relevant at skele til endnu et af Foucaults begreber, nemlig 'den anden'. Dette begreb retter fokus på, at det netop ofte er marginaliserede grupper, der udgør den anden, grupper som ikke har mulighed for at bidrage (Järvinen 2002: 13). I forhold til konstruktionen af kategorien 'lukkede familier', har familierne ikke haft mulighed for at påvirke. I Huset Zornigs rapport, fik familierne en stemme, men på det tidspunkt stod kategorien så stærkt, at det ligesom ikke var den, der blev problematiseret.

Når vi finder det vigtigt at sætte fokus på, at kategorien 'lukkede familier' netop er konstrueret, handler det blandt andet om, at vi ser en risiko for, at vi i det sociale arbejde kan komme til at arbejde med begrebet som en objektiv betragtning, der ikke sættes spørgsmålstegn ved. Begrebet får en styrke, som bevirker, at myndighed bruger begrebet ureflekteret. At kategorisere en familie som 'lukket' kan fastlåse synet på familien, som nogen der pr. definition er lukkede, og begrebet insinuerer, at ansvaret eller problemet ligger hos familien alene. Når begrebet 'lukkede familier' anskues ud fra et socialkonstruktivistisk perspektiv, er opmærksomheden netop på, hvordan kategorien er opstået. Eksempler på dette vil blive udfoldet nedenfor via empiri fra vores undersøgelse for at vise, hvordan det giver langt mere mening at have fokus på begrebet 'lukkethed', som noget, der opstår i feltet mellem familie og myndighed. Eksemplerne vil derfor også fokusere på, hvordan lukketheden kan opstå som følge af myndigheds måde at møde og arbejde med familien.

PRÆSENTATION AF DEN SÅKALDTE 'LUKKEDE FAMILIE'

Empirien i masterprojektet udgøres af et interview med en familie, der fra myndighedsside er kategoriseret som en 'lukket familie'. Foruden interviewet med familien blev der foretaget dokumentanalyse af familiens sagsakter, og interview med to af de socialrådgivere, der havde været inde i sagen. Familien består af far Egon på 55 år, mor Lotte på 40 år, samt deres to piger på 11 og 8 år. Familien bor på et ret forsømt landsted, omgivet af en stor vognpark og med et meget rigt dyrehold - der er op mod 50 dyr alene i stuen. Pigerne går på nærliggende skole og har stabilt fremmøde. Familien har i mange år haft kontakt med forskellige offentlige myndigheder, blandt andet har Egon haft en længerevarende pensionssag, Lotte er sygemeldt, og endelig er der børnesagen på pigerne, som var vores indgang til familien. Børnesagen begyndte i 2008 på baggrund af en underretning. Siden er der kommet yderligere to underretninger i sagen. Der har aldrig været iværksat foranstaltninger i sagen. I perioden 2008-2013 har der været syv socialrådgivere på børnesagen. Sat i relation til de øvrige sager familien har haft med myndighederne, som også har båret præg af skiftende socialrådgivere, har familien således i mange år haft en stor kontakthænde til det kommunale system. Da vi møder familien, er myndighed i gang med at udarbejde en børnefaglig undersøgelse, jf. Servicelovens § 50. Undersøgelsen er ikke færdig endnu til trods for, at arbejdet er startet 13 måneder tidligere. Myndighed betegner familien som lukket, primært begrundet i at familien ofte aflyser aftaler og er svære at få i tale. Myndighed problematiserer desuden, at familien ikke deler myndigheds bekymring for børnenes omsorgssituation.

SYSTEMETS OG FAMILIENS FORSKELLIGE PROBLEMOPTAGELSER OG SYN PÅ HINANDEN

Myndighedernes problemforståelse kredser over årene om en varierende grad af bekymring for pigernes omsorgsbetingelser, og familien er over årene konsekvent uforstående over for myndighedernes interesse. Den mest italesatte bekymring fra myndigheds side ses at være de hygiejniske forhold, som gennem årene har været et tilbagevendende tema. Udtalelser fra skole og dagtilbud har også kredset særligt om dette emne, herunder hvordan dét, at pigerne lugter og er beskidte, får konsekvenser for deres sociale relationer. Socialrådgiver er meget bevidst om, at familien ikke ser de hygiejniske forhold som en bekymring, og siger, at de:

"... har måske ikke helt de samme normer og værdier i forhold til hygiejne eller, hvordan holder man et hjem. Så der skal ikke så meget til for, at de føler sig stødt... (...) ... de mener faktisk, at deres børn ikke tager skade af det"

Egon kommer i interviewet også selv ind på, at myndighederne har interesseret sig for, hvordan de 'holder hjem' og beretter selv, at den første underretning på familien netop omhandlede dette. Egon siger selv om familiens hjem:

"nej, det ligner sgu da ikke et Bo Bedre hjem, det er da rigtig nok (...) men jeg mener, som vores hjem ser ud i dag, det sådan det normalvis plejer at se ud ... Om der ligger et støvfnug et enkelt sted eller hist, det er vel ikke det der afgør, om velferden er i orden"

Ovenstående problematik er et eksempel på, hvor vanskeligt det er at trække en grænse mellem god versus ikke god nok omsorg. Standarder for god nok hygiejne er ikke defineret eksplicit, hverken samfundsmæssigt eller i den konkrete kommune, og spørgsmålet er derfor, om familien opfylder de eksterne samfundsmæssige diskurser om opvækstbetingelser. Når myndighederne sætter spørgsmålstejn ved hygiejnen, kan det altså betragtes som en af de faglige skønmæssige vurderinger i en kontekst af den tid og kultur, familien lever i. Ved at kaste et systemisk perspektiv på begrebet familie følger den tænkning, at familiens identitet udvikles inden for familien, hvor medlemmerne kendetegnes ved et sæt perspektiver og en opfattelse af sig selv som familie. Familien fremstår dermed med en indre sammenhæng og et værdisystem, som kan være mere eller mindre overensstemmende med samfundets normer, rammer og vilkår for familielivet. Når en familie udviser en 'lukket adfærd', kan det således ansues som systemets/familiens måde at beskytte sig selv og eget værdisæt, hvilket ovenstående eksempel kan ses som udtryk for.

Myndighed italesætter familien som nogle, der er svære at få i tale, svære at samarbejde med, nogle der ofte aflyser aftaler, og det ligger implicit i myndigheds udtalelser, at det gennem tiden har været med til at forstærke myndigheds bekymring for, hvad der foregår i familien. Parallelt med dette er det dog tydeligt, både via familiens udsagn samt journalen, at myndighed trods det lange sagsforløb aldrig rigtig har fået ekspliciteret over for familien, hvorfor der er en børnesag på familien. Siden 2008 har der været lange perioder, hvor myndighed slet ikke har været aktive i sagen. Desuden har de mange rådgiverskift medført lange perioder uden kontakt, og det har ikke gavnet relationen mellem familie og myndighed, at der hele tiden kom henvendelser fra nye rådgivere. Når der er indkommet underretninger, har kontakten været øget, men i de mellemliggende perioder har familien ikke hørt meget fra myndighed. De underretninger, der har været i sagen, har aldrig affødt handlinger eller foranstaltninger. Egon tolker den manglende aktivitet mellem underretningerne og den manglende handling afledt af underret-

“Det giver langt mere mening at have fokus på begrebet lukkethed som noget, der opstår i feltet mellem familie og myndighed snarere end noget, der tillægges den enkelte familie”

ningerne som en bekræftelse af hans opfattelse af, at der ikke var noget at komme efter. Han har en slående refleksion i forhold til det lange sagsforløb, når han siger:

”hvis der var bekymring for børnene, ik’, så var det satme lang tid børnene skulle gå i det, hvis det var virkeligt”.

Myndighedens langsommelighed giver således næring til familiens opfattelse af, at sagen omkring børnene er uberettiget, og gavner dermed ikke det fortsatte samarbejde.

Når myndighed konfronteres med det lange sagsforløb og en ikke færdiggjort § 50-undersøgelse, begrundes det selv med arbejdspress og skiftende rådgivere. Men samtidig antyder myndighed dog også, at lige netop denne familie måske heller ikke har de store anker imod at blive holdt hen, for som rådgiver siger:

”Familien forventer ingenting, for familien er ikke enige med os i, at der er grund til at iværksætte noget”.

I skærende kontrast til dette giver familien udtryk for stor frustration over, at kommunen bliver ved med at vende retur til dem, uden at de nogensinde føler, at der kommer en afklaring. De har ikke et klart billede af, hvad bekymringen går på, og det lader til, at familien dermed finder bekræftelse i deres opfattelse af, at myndighederne forfølger dem. Familien giver udtryk for, at det har påvirket familien meget psykisk at gå i den-

ne usikkerhed og uvidenhed. I de lange perioder uden kontakt fortæller familien, at de jo faktisk ikke ved, om der ikke sker noget i sagen, eller om der arbejdes på noget, de bare ikke får besked om, eller hvorvidt sagen måske er blevet henlagt. Myndighedens billede af, at familien ikke afventer henvendelse og nærmest er tilfredse med den lave aktivitet fra myndigheds side, stemmer altså ikke overens med familiens oplevelse.

Når kategorisering kan få alvorlige konsekvenser for det socialfaglige arbejde i denne sammenhæng, skyldes det en risiko for, at socialrådgiveren ikke analyserer den faktiske adfærd og handlinger hos familierne, men i stedet lader kategorien, i dette tilfælde ’lukkede familier’, være den vigtigste identifikationsfaktor i undersøgelsesarbejdet (Skytte 2007). Det vil sige, at der er en fare for at komme til at egenskabsforklare adfærd hos ’lukkede familier’ i stedet for at situationsforklare. Egenskabsforklaringen udspringer af kategoriseringen. Når fokus er på kategorisering, følger også et dikotomiseringaspekt, som betyder, at der også kan være en tendens til at skabe stereotypier omkring visse grupperinger (Skytte 2007: 17). Hermed følger en risiko for, at socialarbejdere i mødet med ’lukkede familier’ ikke forholder sig til de konkrete medlemmer af familien, men i stedet kommer til at forholde sig til de forventninger, vi har til den kategori af mennesker, vi forbinder familien med. I tilfældet ’lukkede familier’ kan stereotypificeringen medføre, at familien, der kategoriseres som lukket, tilskrives nogle bestemte negative handle-mønstre og egenskaber, således som vi har set i ministeriets brochurer med videre (Skytte 2007: 18) Stereotypier er ikke nødvendigvis baseret på sandheder, men giver os mulighed for at forholde os til forventninger, vi har til den kategori af mennesker, frem for at forholde os til personen selv. Med egenskabsforklaringen følger også risikoen for slet ikke at stoppe op og tænke over, hvad der adskiller den familie, der mødes som lukket, fra andre familier, hvor samarbejdet udfordres.

“I tilfældet ’lukkede familier’ kan stereotypificeringen medføre, at familien, der kategoriseres som lukket, tilskrives nogle bestemte negative handlemønstre og egenskaber, sådan som vi har set i ministeriets brochurer”

HVEM ER EGENTLIG DEN LUKKEDE PART?

Familien i undersøgelsen giver udtryk for, at de faktisk betragter kommunen som den lukkede part, idet de udtaler:

”De er for lukkede, og man får ikke noget at vide om, hvad der sker, og hvad er næste træk”.

Kommunen oplever, at familien ofte aflyser møder, hvortil familien siger, at de føler kommunen ikke tager hensyn til deres hverdagsliv i mødeindkaldelser og udtaler:

”Hvis ikke I (kommunen) kan få det lagt på et af de tidspunkter, hvor Lotte har fri, så hun også kan komme, jamen så er det fordi, I ikke vil samarbejde”. Dette kan anskues ind i en større sammenhæng, som kan handle om familiens oplevelse af kommunen, som en myndighed, de ikke har tillid til og føler stor mistro til. Familiens udtalelser indikerer, at de ikke kan se problemet i aflysningerne af møderne. De mener at have gode begrundelser for aflysningerne. Desuden afspejler journalen, at der kan gå lang tid, før myndighed indkalder til et nyt møde efter en aflysning, hvilket også kan sende et signal til familien om, at det ikke er af så stor betydning, at de taler sammen. Gennemgående i interviewet har familien utallige eksempler på, hvordan de føler, at kommunen ikke vil samarbejde og ikke vil høre familiens version.

Som ovenstående illustrerer, betragter familien ikke sig selv som lukket over for samarbejdet med myndighederne, men rådgiver tolker de mange aflysninger som forstærkende for hendes vurdering af familien som lukket. Myndighedsrådgivers og familiens tilgang og for forståelse af hinanden virker bekræftende – og måske endda forstærkende.

KATEGORIER ER IKKE USKYLDIGE

At arbejde med kategoriseringer er på den ene side en nødvendighed. Samtidig er kategoriseringerne netop ikke uskyldige, og de kan have stor indflydelse på, hvilke handlinger

der iværksættes. Helt konkret er der med ændringerne i vejledningen givet nogle helt særlige anbefalinger i forhold til, hvordan der arbejdes med ’lukkede familier’. Samtidig tænker vi også, at den måde, kategorien er defineret på, kan medføre konsekvens i forhold til, hvordan myndighedsrådgiver møder familien. På forhånd er ’lukkede familier’ således kategoriseret som nogle, der undviger samarbejdet og måske fremstår truende. Med Huset Zornigs rapport er nomadefamilierne blevet integreret i kategorien og dermed vækkes også minder om de fremstillinger, der har været i medierne af de tidligere omtalte enkeltsager, hvor det ikke har skortet på billeder af, hvordan familiernes hjem ser ud. Manglen på en præcis definition af ’lukkede familier’ må alt andet lige betyde, at det ofte vil være socialrådgiverens subjektive vurdering, der afgør, om en familie er lukket eller ikke og dermed et socialt problem, som måske kræver vidtgående løsninger.

Konsekvensen af dette er blandt andet, at praksis dermed også kan blive meget uensartet. En familie, der i én kommune vurderes til at være lukket, vil måske ikke blive det i en anden kommune. På den anden side kan arbejdet med kategorier dog også siges at rumme mulighed for faglig udvikling. Et eksempel kan være en rådgivergruppes fælles forståelse af nogle familier som lukkede, hvilket kan medføre en bevidsthed om myndigheders risiko for at øge lukketheden. På den baggrund kan der udvikles en fællesfaglig tilgang til, hvordan samarbejdet med særligt disse familier foregår – for eksempel en større opmærksomhed på kommunikationsmåder og kontinuitet.

Et andet eksempel kan være, at opmærksomheden på særlige kategorier med særlige karakteristika, også muliggør en mere målrettet indsats tilpasset netop det, der kendetegner den specifikke gruppe. Det kan være i udviklingen af nye tilbud, så ikke børn og familier skal passe ind i de eksisterende

indsatser, men at der i stedet udvikles tilbud og indsatser afstemt børnenes og familiernes særlige behov og karakteristika.

Kategoriseringen af familier vil også være afhængig af, hvilke samfundsmæssige diskurser, der hersker om dét at være en familie. Flertallet af kommuner arbejder i dag med ICS på familieområdet, som fordrer et systemisk perspektiv på familier. Hvis man forfølger logikken i den systemiske tænkning, ansues familien som et interpersonelt system af betydninger og handlinger. Her kendetegnes medlemmerne ved et sæt perspektiver og en opfattelse af sig selv som familie, som udgør familiens identitet (Kildedal et al. 2011: 105). Familien fremstår dermed med en indre sammenhæng og integritet, som kendetegner dette system og ikke kan forstås foruden. Ud fra denne logik er det således også en tanke værd, at familier, som i særlig grad divergerer fra det omliggende samfunds normer og værdier, kan tænkes at have behov for at lukke sig om sig selv, forstået således, at det ikke er muligt at opretholde systemets indre sammenhæng ved udefra kommende indblanding. Det kan resultere i, at en familie lukker sig om sig selv med henblik på eventuelt at undgå udefrakommende påvirkning i form af kritik af familiens livsførelse. Med familien i denne undersøgelse lader det til, at undersøgelsesprocessen er betinget af tidligere hændelser og en form for ubalance i familiens andre "systemer". I interviewet med familien berettes om en årrække, hvor de har følt sig presset af sager hos de offentlige myndigheder.

I vores master-undersøgelse fandt vi ligeledes eksempler på, hvilken andel myndighed havde i, at 'lukketheden' opstod. Der findes i analysen markante antydninger af et dårligt undersøgelsesforløb, som har omhandlet brist i kommunikation, manglende klarhed over forløb og indhold, skiftende rådgivere, mangel på inddragelse af øvrige systemer samt eksisterende forforståelser om familien. Undersøgelsesprocessen kan derfor i sig selv have medvirket til, at den lukkethed, myndighed ser hos familien, i høj grad er en lukkethed, som myndighed selv har været med til at forstærke. Fokus flyttes hermed fra udelukkende at se på den enkelte families egenskaber til at se på familiens samspil med øvrige systemer og diskurser i samfundet. Det henleder opmærksomheden på et fokus på lukkethed som noget, der i dette tilfælde opstår i feltet *mellem* familie og myndighed.

Med ovenstående har ønsket være at rette opmærksomheden på den proces, der ligger bag konstruktionen af en kategori som 'lukkede familier'. Dette blik skaber en bevidsthed om de konsekvenser, det kan få for det sociale arbejde at arbejde med kategorier. Arbejdet med kategorier kan i sidste instans få konsekvenser for den måde, familierne mødes på og de handlemuligheder der benyttes – særligt fordi familierne står udenfor og ikke får mulighed for at udfordre kategorien. Det vi ser der mangler i den diskurs, der præger debatten om 'lukkede familier' pt., er at stille skarpt på, hvorvidt myndighedernes tilgang kan medvirke til, at en familie bliver lukket i tilfælde, hvor forsøget på interaktion fra myndigheden er forløbet dårligt. Empirien fra vores master-undersøgelse bestyrker vores antagelse. Artiklen har tydeliggjort, at kategorier er en uundgåelig del af det sociale arbejde og har sat fokus på, at kategorier ikke er uskyldige. Sociale problemer er ikke blot sociale problemer, men skabes som én af mange mulige fortolkninger af den sociale virkelighed af forskellige aktører i en kompliceret social og politisk proces. ●

LITTERATUR

Bernstein, Mortensen og Ørsted (2014): Hvordan mindsket lukkethed i det socialfaglige arbejde med børne- og familiesager? Master-projekt 2. sem. MBU, Aalborg Universitet

Halvorsen, K (2002) Sociale problemer – en sosiologisk innføring. Oslo: Fagbokforlaget

Huset Zornig (2014) Sociale flygtning i eget land – et indblik i livet hos lukkede nomadefamilier i Danmark

Järvinen, M. (1998) "Social konstruktivisme i kønsforskning" i Järvinen & Bertilsson (ed.): Socialkonstruktivisme – bidrag til en kritisk diskussion. København: Hans Reitzels Forlag A/S

Järvinen et al (2002) Det magtfulde møde mellem system og klient. Århus: Magtudredningen og Århus Universitetsforlag

Kildedal et al (2011) Å bli undersøkt. Oslo Universitetsforlag A/S

Madsen, J (2000) Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet. Århus: Magtudredningen

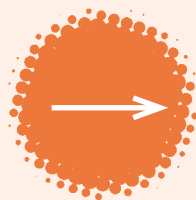
Scott, J. (1994) "Deconstructing equality-versus-difference: Or the uses of poststructuralist theory for feminism" i Seidman, S. (ed.): The Postmodern turn. Cambridge University Press

Skytte, M (2007) Etniske minoritetsfamilier og socialt arbejde. København: Hans Reitzels Forlag

Ytterhus, B (2003): "Socialt samvær mellem børn, inklusion og eksklusion i børnehaven" Gyldendals Akademiske Bogklubber, 1. udgave, 1. oplag

Myten om de ressource- stærke forældre

AF CECILIE K. MOESBY-JENSEN, FORSKER OG UNDERVISER

Med afsæt i et case-studie diskuterer artiklen, hvordan sagsbehandlerne kategorisering af forældrene som ressourcestærke har en afgørende betydning for, hvordan både sagsbehandlerne og forældrene agerer i deres indbyrdes relation ved at forme deres respektive oplevelser af samarbejdet. Især iagttagelsesoptikken ressourcestærk viste sig at have et betydeligt konfliktpotential.

F

lere og flere forældre får kontakt til forvaltningernes børnefamilieafdelinger i forbindelse med, at deres barn får en neuro-psykiatrisk diagnose. Det skyldes blandt andet den udvikling, at antallet af børn og unge, der får en sådan diagnose, er stigende, både nationalt og internationalt, og dette særligt inden for områderne autismespektrumforstyrrelser og ADHD (Rose, 2010; Brinkmann 2010; Sundhedsstyrelsen, 2014; Langager, 2011; Basse Fisker, 2013).

Udviklingen i diagnosticeringen af børn og unge har i den grad sat pres på velfærdssystemet og særligt i børne- og ungepsykiatrien. Det afspejles blandt andet af det store antal børn og unge, der står på venteliste til en ambulans psykiatrisk udredning (Danske regioner 2014). Men også andre institutioner i velfærdssystemet presses og udfordres i diagnosesamfundet, for eksempel socialforvaltningernes børnefamilieafdelinger, der ligeledes oplever en stigning i denne type børne- og ungesager.

Det betyder, at myndighedssagsbehandlere skal håndtere langt flere sager, hvor barnets eller den unges vanskeligheder og særlige behov forbindes til en diagnose og de hermed implicerede funktionsnedsættelser. I mange af disse sager er der *ikke* psyko-sociale problemstillinger hos hverken barn/ung eller forældre, som for eksempel forældres misbrug, sindslidelser eller fattigdom, eller at barnet/den unge har problemer med kriminalitet, misbrug eller selvskadende adfærd. De neuro-psykiatriske sager er ofte i højere grad kendetegnet ved, at forældrene af sagsbehandlerne karakteriseres som *ressourcestærke*. Man må imidlertid spør-

ge til denne karakteristik og hermed til, om den er tilstrækkelig nuanceret til at sikre, at de pågældende børn/unge får den støtte og hjælp, de har behov for? Betegnelsen *ressourcestærke* forældre er udtryk for en særlig måde at iagttage på, der overbetoner særlige forhold, og som skaber blindhed for andre måske helt relevante forhold. Når der iagttages, siger sociologen og systemteoretikeren Niklas Luhmann, at så er der selektionstvang, fordi ingen menneskelig iagttagelse kan rumme det hele på en gang. Iagttageren er henvist til at vælge. En selektion er et valg, og ethvert valg indebærer en række fravalg (af måder at iagttage på) og dermed *konstrueres* det iagttagne på, en helt særlig måde. Selektionstvangen medfører, at omverdenens kompleksitet og usikkerhed reduceres, men der skabes også en blind plet, som iagttageren selv er blind for, nemlig den *ledeforskel* - her den binære forskel mellem *ressourcestærk* og *ressourcevag* - som anvendes til at iagttage med. Iagttagelse er for Luhmann således en operation, et særligt blik på det iagttagne, der markerer en forskel, som er en præference (Luhmann, 2000). Her må man spørge, om iagttagelsesoptikken *ressourcestærk* er tilstrækkelig nuanceret, og om der med denne konstruktion ikke foretages for mange relevante fravalg? Betegnelsen og kategoriseringen *ressourcestærke* forældre synes grundlæggende at blive taget for givet, og der spørges ikke nærmere til den hos sagsbehandlerne. Hermed risikerer udtrykket at blive en ensidig konstruktion af en forældregruppe. Eller sagt anderledes, så betyder det, at en særlig forældregruppe betragtes og behandles ud fra en særlig optik og kategorisering, der medbestemmer sagsbehandlerne håndtering af praksis, for eksempel i forhold til beslutninger og afgørelser i de sager, der behandles. Det kan imidlertid være problematisk for disse forældre, hvis kategoriseringen uretmæssigt påvirker afgørelser og beslutninger i forhold til afgrænsningen (iagttagelsen) hjælp-udløsende/ikke-hjælp-udløsende i sagsbehandlingen. Så spørgsmålet er fremdeles, hvad der nøjere karakteriserer konstruktionen de *ressourcestærke* forældre, og hvordan samarbejdet med denne forældregruppe overhovedet kan karakteriseres?

HVAD VIL DET SIGE AT VÆRE RESSOURCESTÆRK?

I denne artikel problematiseres den uformelle kategorisering *ressourcestærke* forældre, og det undersøges på en indledende måde, hvad denne kategorisering/konstruktion betyder for myndighedssagsbehandlerne samarbejde med disse forældre. Det sker på baggrund af følgende to spørgsmål, der lader en konflikt komme til syne:

1. Hvordan kan myndighedssagsbehandlerne oplevelse af samarbejdet med de *ressourcestærke* forældre karakteriseres?

2. Hvordan oplever de *ressourcestærke* forældre kontakten og samarbejdet med sagsbehandleren og forvaltningen, og hvilke problemer kan i denne forbindelse identificeres?

Det empiriske datamateriale er varieret sammensat og inkluderer blandt meget andet observationsnoter fra seks måneders deltagerobservation i en børnefamilieafdeling i en stor dansk kommune, otte individuelle semi-strukturerede interviews med myndighedssagsbehandlere, der udelukkende arbejder med "såkaldte" diagnosesager i denne afdeling, tre fokusgruppediskussioner med 20 myndighedssagsbehandlere (handicapkonsulenter) – og der blev foretaget individuelle, semi-strukturerede interviews med ni forældre til børn/unge med en neuro-psykiatrisk diagnose – primært autisme. Alle interviewede forældre havde et barn/en ung med en sag i en børnefamilieafdeling i en socialforvaltning, og børnene var hjemmeboende og i alderen 3-16 år. Endvidere havde alle forældrene en videregående uddannelse, og de fleste var i arbejde – de tilhørte alle den kategori, som sagsbehandlerne betegnede som *ressourcestærke*.^[1]

ET SAMMENSAT KONFLIKT- OG MAGTFORHOLD

Den gennemførte undersøgelse belyste et sammensat konflikt- og magtforhold i det empiriske genstandsfelt, det vil sige i forholdet mellem myndighedssagsbehandlere og forældre. Flere forhold gør, at det er produktivt at anskueliggøre dette nøjere gennem en række udvalgte begreber hentet hos Pierre Bourdieu, og her lægges særlig vægt på muligheden for at problematisere kategorien *ressourcestærk*. Bourdieus forståelse af verden er præget af et magt- og dominansperspektiv og herunder, hvordan individers *forskelligartede ressourcer* og positioner i samfundet har indflydelse på den interaktion, der udspiller sig mellem mennesker, og hermed reproduceres og struktureres den samfundsmæssige orden og endvidere reguleres uligheden i samfundet. Det sker på flere måder, men centralt står den tankegang, at individer og grupperinger til stadighed forsøger at påtvinge andre deres syn på tilværelsen, for at kunne tilgode egne interesser og livsprojekter. Centralt i Bourdieus tænkning står begrebet *felt*, som henviser til et socialt rum, hvor aktørerne indgår i sociale relationer med hinanden; relationer, som er bestemt af deres positioner i feltet. Bourdieu anfører, at samfundet er inddelt i en række felter, for eksempel det politiske felt, sportens felt og det sociale arbejdes felt, og inden for disse felter foregår der hele tiden magtkampe aktørerne imellem. Ethvert felt er styret af særlige *regler - doxa* – som udgøres af selvfølgeligheder, rationaler og værdier og som afgør hvad der er rigtigt og forkert, passende eller upassende på den givne sociale arena. Feltets *doxa* udgør en viden, der normalt ikke stilles spørgsmålstegn ved (Bourdieu, 1997) om end der i feltet selv tilige kan være magtkampe om dette, hvilket muliggør, at *doxa* kan udvikles og forandres. En aktørs position i et felt er bestemt af dennes mængde af særlige former for *kapital* (ressourcer), og dermed også af, hvilken anerkendelse og legitimitet, der er knyttet til de enkelte kapitalformer (Bourdieu, 1997). Med begrebet *kapital* henviser Bourdieu til en art ressource, der giver adgang til indflydelse (magt), anerkendelse og materiel rigdom, og kapital kan antage forskellige former. Bourdieu præsenterer fire former for kapital, der her introduceres på en let forenklet måde: *Økonomisk kapital* henviser til rådighed over penge og andre økonomiske aktiver. Et menneskes *kulturelle kapital* henviser til forhold som dannelsesniveau, uddannelsesniveau og intellektuelle og sproglige kompetencer, og siger noget om formåen til at kunne begå sig i de øvre sociale lag, hvilket er centralt for at erhverve sig status og en magtfuld position i samfundet. *Social kapital* er den ressource et menneske besidder i kraft af sine

CECILIE K. MOESBY-JENSEN

Ph.d. og sociolog, er ansat på Institut for Socialt Arbejde, Professionshøjskolen Metropol, hvor hun forsker og underviser i socialt arbejde. De sidste fire år har hun været projektleder på et forskningsprojekt om myndighedssagsbehandleres praksis i socialt arbejde med børn og unge. Desuden er hun tilknyttet masteruddannelsen for udsatte børn og unge på Aalborg Universitet og diplomuddannelsen på børn- og ungeområdet på Metropol. Hun er bl.a. forfatter til bogen *Social læring i arbejdslivet. Ledelsesudvikling og forandring af praksis* (2012), og medforfatter til *Socialt arbejde med udsatte unge* (2013); *Socialfaglig ledelse. Børne- og ungeområdet* (2013), *Brugerperspektiver - fra stofmisbrug til socialpolitik* (2004). Hun har desuden skrevet artikler om vilde piger og sagsbehandleres forståelser af børnesyn og borgerperspektiv.

ckmj@phmetropol.dk

”De neuro-psykiatriske sager er ofte i højere grad kendetegnet ved, at forældrene af sagsbehandlerne karakteriseres som ressourcestærke. Man må imidlertid spørge til den karakteristisk og hermed til, om den er tilstrækkelig nuanceret”

sociale netværk og tilhørsforhold til særlige grupper i øvrigt (Bourdieu, 1986). Endelig repræsenterer den *symbolske kapital* forhold, der angår ære, prestige og anerkendelse og henviser endvidere til et menneskes evne til og mulighed for at sætte disse i spil i forskellige sammenhænge. Det er en kapitalform, der afgørende er betydningsfuld i forhold til kunne opnå af magt og indflydelse (Bourdieu, 1997).

Kapitalbegrebet, som let kan udvides til at omfatte flere former, end Bourdieu selv opererer med, kan anvendes til at problematisere og nuancere anvendelsen af den forenklede kategori ressourcestærk i socialt arbejde, fordi en overbetoning af særlige træk ved forældrene betyder, at andre træk underbetones, og det kan bidrage til en unuanceret vurdering af forældrene og i værste fald påvirke de socialfaglige vurderinger på en måde, der ikke gavner barnet/den unge og familien. For Bourdieu er det ikke nok at henvise til et menneskes umiddelbare sociale klasse, men man må ligeledes gøre rede for, hvilke former for kapital dette menneske har formået at akkumulere og forstår at udnytte i sine relationer. Og man må vurdere, om disse kapitalformer enten nyder eller ikke nyder legitimitet i et givent felt. Pointen er, at et menneske på en og samme tid kan være ressourcestærk og ressourcevag, alt efter hvilke ressourcer, der henvises til og alt efter, hvilket socialt felt man befinder sig i. Man må derfor spørge bredt og nuanceret til, hvad det er for former for kapital eller ressourcer mennesker – og dermed også de såkaldt ressourcestærke forældre – er rige på, når det i sagsbehandlingen vurderes, hvilken form for støtte de og deres børn skal gives.

KATEGORISERING ER ET VILKÅR I SOCIALT ARBEJDE

Det er et velbekendt fænomen, at man i det sociale arbejde benytter sig af kategoriseringer, når man italesætter og arbejder med sagerne (Egelund, 1997; Carstens, 1998; Ebsen og Guldager, 2002; Eskelinen og Castwell, 2003; Mik-Meyer, 2004; Thorsager et al 2006; Lundemark Andersen, 2009; Moesby-Jensen, 2012). Det var også tilfældet for myndighedssagsbehandlerne i denne undersøgelse, som ofte i deres omtale af forældrene italesatte dem som for eksempel *ressourcestærke*, *ressource-svage*, *som havende en rem af huden*, *asperger-far*, *ADHD-mor*, *autisme-forældrene* (og om de pågældende børn – *autismebørnene*). Et eksempel på en sådan italesættelse kunne iagttages under en fokusgruppediskus-

sion, hvor en af sagsbehandlerne – med en vis bevidsthed om problemet – fortalte, at det var nærliggende at komme til at vurdere forældrene i forhold til de umiddelbare kulturelle markører som for eksempel misbrug og uddannelsesniveau og endvidere, at disse markører kunne medføre en særlig måde at betragte forældrene på. Hun sagde:

”Man kunne let komme til at tænke, at hvis man havde en mor, der var alkoholiker, og havde en autist-søn, og en mor der var højtuddannet og også havde en autist-søn jamen så var det den højtuddannede, der var mest ressourcestærk” (kommune 3).

Udsagnet illustrerer, hvordan flere markører^[ii] kan være i spil men også, hvordan disse markører let fører til (en forenklede) kategorisering. Her bliver markøren *højtuddannet* forbundet med det at være *ressourcestærk* af sagsbehandleren – idet en enkelt markør giver anledning til den udlægning, at der er tale om en (generelt) ressourcestærk person. Undersøgelsen viste, som det var forventeligt, hvordan brugen af markører og kategoriseringer af forældrene var udbredt og prægede diskursen i det sociale arbejde. Undersøgelsen viste også, hvordan disse kategoriseringer var afgørende for, hvilke forventninger sagsbehandlerne havde til disse forældre i forhold til samarbejde og deres forældreevne.

Kategoriseringerne viste sig ikke blot uformelt, men også formelt, og anvendes i vid udstrækning til at lede og organisere arbejdet. Kategoriseringerne sker altså også på et organisatorisk niveau, idet arbejdet med udsatte børn er organiseret i forhold til de professionelles problemopfattelse. Således

er langt de fleste børnefamilieafdelinger opdelt på den måde, at nogle sagsbehandlere arbejder med de såkaldte psyko-sociale sager, hvor hovedproblematikkerne er forbundet til sociale problemer, mens andre arbejder med de sager, hvor handicapet/den neuro-psykiatriske diagnose er den primære problematik. Dermed er der tale om en arbejdsdeling, som er baseret på en kategorisering af borgerne på baggrund af særlige markører for eksempel autisme, ADHD, kriminalitet, og omsorgssvigt. Den organisering af arbejdet - og dermed kategoriseringen - er ofte understøttet af lovgivningen (jævnfør serviceloven afsnit 4) for eksempel i forhold til hvilke kriterier, der skal være opfyldt af børnene/familierne for at kunne søge om handicapkompenserende støtte i henhold til § 41 og 42 i serviceloven, om merudgifter og tabt arbejdsfortjeneste. Det sociale arbejde er på den måde styret af både formelle og uformelle kategoriseringer, og disse kan forstås som udtryk for den *doxa*, der gør sig gældende i forvaltningerne, og som præger det sociale arbejdes *felt* og hermed er styrende for den måde, sagsbehandlerne praktiserer på. Kategoriseringerne hjælper sagsbehandlerne til at planlægge og strukturere deres håndtering af sagerne, for eksempel i måden at håndtere kontakten og kommunikationen med forældrene på.

DISKURSEN OM DE RESSOURCESTÆRKE FORÆLDRE

Som allerede nævnt, var nogle af de markører, som sagsbehandlerne benyttede i deres kategorisering af forældre som *ressourcestærke*, at de var (vel)uddannede, oplyste og vidende, for eksempel om deres rettigheder. En anden markør var, at forældrene var på arbejdsmarkedet og ikke var økonomisk trængte. En sagsbehandler sagde:

"De har gode jobs med gode indtægter" (kommune 1).

Endvidere blev *ressourcestærke* forældre beskrevet af sagsbehandlerne som værende uden (kendte) sociale problemer, og som handlekraftige med hensyn til eksempelvis at undersøge diverse forhold selv (lovgivning mv.). Endvidere blev de betragtet som meget kompetente til at kommunikere skriftligt såvel som mundtligt. Disse markører er udtryk for, at forældrene blev forbundet med høj økonomisk og kulturel kapital, og i nogen grad social kapital, da deres integration på arbejdsmarkedet blev antaget at medføre, at de så også havde sociale netværk og forbindelser.

Undersøgelsen viste desuden, at flertallet af sagsbehandlerne beskrev de *ressourcestærke* forældre på den samme måde i forhold til, hvordan de oplevede forældrenes krav og måde at være i kontakt og samarbejde med systemet på. For eksempel fortalte en sagsbehandler:

"Hurtig sagsbehandling, det synes jeg mange af de ressourcestærke forventer. De forventer, at systemet fungerer. Der skal eddermame være notat, alt skal skrives ind, altså, det gør de en opmærksom på, at det er de klar over, at det skal man gøre. De kender simpelthen deres rettigheder" (Kommune 3).

Det var således karakteristisk i undersøgelsen, at sagsbehandlerne oplevede de *ressourcestærke* forældre som meget kravs- og rettighedsfokuserede, herunder som indsigtfulde i hvilke krav de kunne stille, og hvilke rettigheder de kunne forvente opfyldt. En anden sagsbehandler sagde:

"De ressourcestærke forældre, de kender deres rettigheder, de ved, hvordan systemet fungerer, deres argumentation er helt anderledes, så når de kommer med nogle ting, så vejer det tungt, og man skal bruge ret meget tid på at være velforberedt. Hvis man for eksempel tænker noget andet, så skal man have en argumentation meget klar, også i forhold til,

hvordan systemet virker, fordi det har de fuldstændig kendskab til, hvad der er af muligheder, eller hvordan man skal gøre det i sådan en situation. Det er udfordrende i sig selv, og man skal være ret skarp, med skriftlighed og med gode afgørelser og der opper man sig lidt rent juridisk og i forhold til systemkendskab, hele vejen rundt, med de forældre" (kommune 3).

Det var gennemgående, at sagsbehandlerne oplevede det som særdeles fordringsfuldt og ind i mellem belastende at sagsbehandle sager, hvor forældrene var *ressourcestærke*, og at de var meget optaget af at levere en juridisk korrekt sagsbehandling - "*at oppe sig*" -, ikke mindst fordi, denne gruppe forældre krævede dette.[iii] Der var således en udbredt opfattelse af, at der var tale om en gruppe velinformede forældre, som var mere krævende og som kunne spille en anden og mere aktiv rolle end de forældre, som sagsbehandlerne samarbejdede med i de psykosociale sager. En af sagsbehandlerne understregede netop det særligt udfordrende ved dette samarbejde, og dette gjorde hun ved at sammenligne med de såkaldte *ressourcesvage* forældre. Hun sagde:

"De er faktisk ressourcestærke på en måde, som stiller nogle krav til mig. Det udfordrer mig, og det er jo super fedt, det kan jeg faktisk meget godt lide, det stiller krav til, at jeg selv følger med i lovgivningsudvikling, og at jeg er behård, og at jeg er skarp i mine skriftlige formuleringer. Vi sidder med de højtuddannede her, hvor mange i den anden gruppe [forældre til børn uden handicap] måske var uden uddannelse, og hvor sproget skulle være helt almindeligt talesprog for, at de kunne forstå" (Kommune 1).

Således var det udbredt, at de "*krævende*", *ressourcestærke* forældre blev italesat gennem sammenligning med de såkaldte *ressourcesvage* forældre. Hermed fjernes fokus let fra, hvilke former for kapital eller ressourcer en *ressourcestærk* familie, der søger hjælp, eventuelt *ikke* måtte have og dermed bliver det vanskeligere at få øje på et reelt støttebehov.

Endvidere var samarbejdet til tider præget af, at forældrene stillede - i grunden helt legitime - krav til for eksempel en rettidig sagsbehandling, hvilket kunne være vanskeligt for sagsbehandlerne at efterkomme på grund af det store antal sager, de skulle sagsbehandle, samt de administrative og lovgivningsmæssige arbejdsvilkår, de var underlagt. Her skal sagsbehandlerne administrere et krydspres mellem familiens berettigede forventninger, lovgivning og arbejdsvilkår, der blandt andet er præget af en vis bureaukratisk inert. For eksempel sætter lovgivningen nogle tidsmæssige

retningslinjer og stiller nogle krav til dokumentation, som det kan være vanskeligt for sagsbehandleren at overholde i praksis, som tidsfristen på 4 måneder for den børnefaglige undersøgelse (§50). Dertil kommer, at forvaltningerne har deres egne retningslinjer, produktionskrav og logikker, der ligeledes er bestemmende og begrænsende for, hvordan sagsbehandleren kan praktisere, for eksempel i forhold til brugen af socialfaglige metoder som Integrated Children's System (Moesby-Jensen og Nielsen, 2013). En mor fortalte, at hun havde oplevet, at det ikke var lykkedes for hendes søns sagsbehandler at overholde den lovgivningsmæssige tidsramme for udførelsen af § 50-undersøgelsen. Undersøgelsen var blevet udskudt to gange, hvilket var til stor gene for familien. Det betød, at det trak ud med at kunne få behandlet deres ansøgning om tabt arbejdsfortjeneste:

"Men vi kan også godt se, at der er mange situationer, hvor hun [sagsbehandleren] er afhængig af andre instanser, og det er pisse-frustrerende. Altså, hvor hun ikke kan komme videre, fordi der mangler et eller andet skriv fra PPR. Eller da Børne- og ungdomspsykiatrisk afdeling glemte at afslutte Simons sag, så man ikke har kunnet komme videre, fordi der har manglet de bilag, der skulle til. Men fordi PPR lige som ikke sender nogen papirer videre til Kamilla, så kan hun heller ikke give os tabt arbejdsfortjeneste, så vi har faktisk stået sådan lidt og været på røven, ikke? Vores fleksible eller skiftende arbejdstider har jo været til vores fordel, fordi vi så har kunne dele os. Jeg har måske først mødt klokken tolv, og så har jeg taget fri i fire timer og så er Torsten [faren] er kommet hurtigt hjem? Så vi har måttet sno os på den måde" (Birgitte - mor til dreng med autisme).

På trods af, at Birgitte havde en vis forståelse for, at sagsbehandlerens arbejde var betinget af forhold, hun ikke kunne kontrollere, da hun for eksempel var afhængig af informationer fra samarbejdspartnere, så gav det alligevel anledning til frustration og gene for forældrene såvel som for barnet.

Det ovenfor beskrevne krydspres, som sagsbehandleren må agere i, bliver let problematisk, da eksempelvis rettidig sagsbehandling må anses som en selvfølgelighed i et felt, der på mange måder er så stærkt juridisk reguleret. Pointen er naturligvis, at det let risikerer at blive forældrenes og børnenes problem, hvis eksempelvis tidsfrister ikke overholdes. I denne sammenhæng er det endvidere vigtigt at skelne mellem berettigede, legitime og legale krav på den ene side, og uberettigede, illegitime eller måske ikke-legale krav på den anden. Samtidig må man også fremhæve og tage højde for, at der i samarbejdssituationen kan være mere eller mindre god "kemi" mellem mennesker, der måske oplever, at den anden har en irriterende og besværlig facon. Men man må også spørge, om det er rimeligt, at velinformerede forældre, der stiller krav, som er berettigede og påkalder sig rettigheder, som de vittentlig har ifølge lovgivningen, risikerer at blive betragtet som besværlige at samarbejde med på grund af sagsbehandlerens vanskelige arbejdsvilkår? Undersøgelsen viste, at det var et reelt problem, og der var flere forældredtalelser, som pegede på, at forældrene var meget opmærksomme på, hvilket indtryk de gjorde på sagsbehandleren, idet mange var bevidste om, at de ikke ville virke besværlige. For eksempel sagde en mor:

"Jeg kunne sagtens søge om økonomisk støtte til guderne skal vide hvad. Det gør jeg ikke, hvis jeg har behov for det, ja, så gør jeg det. Men, der er mange ting, jeg ikke søger om. Men det er mere sådan i forhold til det her med, at nu begynder jeg at blive lidt besværlig, tror jeg lidt, de synes, fordi jeg stiller nogle krav om noget, så bliver jeg på en måde, ja,

besværlig. Og det er jo skidt for kommunikationen, hvis det bliver sådan at 'åh, nu hende igen'. Jeg gider ikke være stemplet som en, der vil have og have, fordi det er bestemt ikke sådan, jeg opfatter mig selv. Jeg syntes jo ikke, man skal udnytte systemet. Man skal gøre brug af det, hvis man har behov for det, ikke? Man skal ikke søge, bare fordi det er en mulighed" (Susan - mor til dreng med autisme).

Undersøgelsen viste, at nogle af de ressourcestærke forældre kunne betragtes som udsatte i forhold til, at de risikerede, eller rent faktisk i undersøgelsen oplevede, at blive "ofre" for de vanskelige og krævende arbejdsvilkår, som sagsbehandlerne på forvaltningerne arbejder under. Disse vanskelige arbejdsforhold øger tilmed behovet for kompleksitetsreduktion i arbejdsituationen og risikerer derfor at fremme ensidige og forenkende kategoriseringer, der kan give sagsbehandleren en tempofordel i sagsbehandlingen. Sagsbehandlerens kategorisering af en gruppe forældre som *ressourcestærke* synes dermed let at kunne føre til en underbetoning af forældregruppens legale retskrav, et forhold der forstærkes af, at de opleves som besværlige og fordringsfulde - fordi de presser sagsbehandlerne på deres praksis - ved at insistere på en sagsbehandling, der er i overensstemmelse med de muligheder og krav, loven foreskriver. Dette betyder i sidste ende, at sagsbehandlingen er i fare for at blive uhensigtsmæssigt unuanceret, med risiko for det implicerede barns trivsel til følge.

DE VIDENDE FORÆLDRE?

Sagsbehandlerens oplevelse af forældrene som meget vidende og oplyste var en central tematik i undersøgelsen og et forhold, der var med til at strukturere samarbejdet. I dette afsnit diskuteres betydningen af denne oplevelse af forældrene. En sagsbehandler fortalte, hvordan hun oplevede forældrenes vidensniveau, og hvordan det påvirkede samarbejdet:

"De [forældrene] kan bare alt det gylle der på nettet og er rigtig gode til at indhente viden, og fra starten have et højere vidensniveau end os andre måske. Og for nogle af dem gælder, at de også møder herop i forvaltningen og også bære den forestilling om sig selv, og det er ikke altid, det holder i forhold til, hvad der foregår her, og de vurderinger vi skal træffe, og det kan være meget provokerende, hvis der hele tiden bliver talt til en fra et andet niveau. Altså, lige nu sidder jeg lige og tænker, på nogen forældre jeg har, som der ikke alene er akademisk uddannede på meget højt niveau, men altså også har succes på alle områder, de er overbevist om, at de har ret. Når jeg så giver det, jeg vil kalde oplysninger, så forklarer de mig,

hvorfor jeg ikke helt har forstået lovgivningen, og hvorfor det er, at det som de har fremsendt, skal forstås fra deres perspektiv, og at den måde de forstår det på, er den rigtige” (kommune 1).

Udsagnet illustrerer en generel tendens i undersøgelsen, hvor sagsbehandlerne i den grad følte sig udfordrede af forældrene, for eksempel i forhold til viden. Forældrenes (høje) *kulturelle kapital* betød, at sagsbehandlerne blandt andet blev udfordret på deres juridiske viden og deres viden om diagnoserne. Og det var tydeligt, at der var en magtkamp både i forhold til problemforståelse og løsningsmuligheder, men også i forhold til aktørernes respektive positioner i *feltet*. Denne magtkamp havde selv sagt en indflydelse på samarbejdet.

Forældrenes insisteren på at bringe deres viden i spil i samarbejdet med sagsbehandleren kan ses som et udtryk for, at de udfordrer den magtbalance, der sædvanligvis er gældende i relationen, og den rolle, som i udgangspunktet er givet dem. Traditionelt er sagsbehandleren den *dominerende*, og den der sætter dagsordenen og træffer beslutninger, og borgeren er den *dominerede*, der kan forsøge at fremføre gode grunde, men som i sidste ende ikke har beslutningsmagt. Disse forældre udfordrer disse roller ved at være meget opsøgende i forhold til viden og i forhold til at sætte klare krav om, hvad de ønsker, og så gå målrettet efter dette, så sagsbehandlerens beslutningsautoritet afprøves og måske endda betvivles. I den klassiske autoritetsrelation *anerkes* sagsbehandlerens autoritet - ideelt set - på baggrund forældrenes *erkendelse* af, at sagsbehandlerne *ved* bedre, og det er netop dette grundforhold, der udfordres, når forældrene mener at vide bedre og hermed sår tvivl om sagsbehandlerens autoritet. Hermed rykkes der ved magtbalancen og positionerne i feltet, idet sagsbehandlerne udfordres på deres kulturelle kapital i forhold til problemdefinition og -løsning, lovgivning og muligheder, og hermed antager situationen let konfliktkarakter. Der er i undersøgelsen adskillige eksempler på, hvordan både forældre og sagsbehandlere eksplicit italesætter samarbejdsrelationen som en *kamp*, og denne vender jeg tilbage til i afsnittet: *Kampen om bevillinger*.

Det er imidlertid bemærkelsesværdigt,

”Interviewene dokumenterede den gennemgående tendens, at stort set alle de ressourcestærke forældre gav udtryk for periodevis at være så udfordrede, at hverdagen truede med at bryde sammen”

at sagsbehandlerne oplevede forældrene som meget vidende, både med hensyn til det sociale system og diagnosen, da flere af forældrene i undersøgelsen netop fremhævede, at de *ikke* oplevede, at have en tilstrækkelig viden om systemet, for eksempel i forhold til sagsprocessen, og hvilke støttetilbud kommunen kunne tilbyde. De efterlyste endvidere viden om, hvordan udfordringerne med at have et handicappet barn kunne håndteres. En mor sagde:

”Der er et hul i forhold til at få noget synlighed over, hvad der er af tilbud til børnene? Og hvad der er af tilbud til forældrene i forhold til at skabe så god en hverdag for barnet som muligt, ikke?” (Nanna - mor til dreng med autisme).

Undersøgelser viste således en diskrepans mellem, hvordan sagsbehandlerne oplevede forældrenes viden og forældrenes egen oplevelse af viden, og det at kunne navigere i systemet. Det viser, at der trods alt er forskelle mellem sagsbehandlerens og forældrenes kulturelle kapital, for eksempel i forhold til indsigt i hele det bureaukratisk-administrative system, den gældende lovgivning og om de muligheder, der stilles til rådighed. Diskrepansen kan forstås ved hjælp af begreberne *know that* og *know how* (Brown og Duguid, 2000). Viden som *know that* henviser til viden om, *at* noget forholder sig på en særlig måde. propositionel viden om fakta, mens *know how* viden er viden om, *hvordan* noget *gøres* eller *opnås*. Et klassisk eksempel er, at fordi jeg ved, *at* man ved at bruge pedalerne på en cykel, kan få den til at køre fremad (*know that*), så er det ikke det samme, som rent faktisk at kunne køre på cyklen (*know how*). Oversat til forældre-sagsbehandler situationen, så er den type viden, som forældrene ofte har om systemet og om deres barns diagnose ofte en *know that* viden, altså viden om en række ”kendsgerninger” man kan læse sig til, mens de efterspørger *know how* viden, altså viden om, hvordan systemet fungerer i praksis, hvordan love og regler ud-

”Men man må også spørge, om det er rimeligt, at velinformerede forældre, der stiller krav, som er berettigede og påkalder sig rettigheder, som de vitterlig har ifølge lovgivningen, risikerer at blive betragtet som besværlige at samarbejde med på grund af sagsbehandlerens vanskelige arbejdsvilkår”

lægges, hvilke praktiske muligheder der er, hvordan vanskelige situationer i forhold til barnet, omgivelser og hverdagen håndteres, hvordan de kan handle relevant i forhold til systemet og så videre. Dvs. forældrene efterspørger afgørende den *praktiske* viden om, hvad de skal og kan gøre, og de hertil tilknyttede muligheder. Her skal det understreges, at forældrene, om end de ofte var særdeles pressede i deres livssituation, generelt oplevede sig selv som kompetente i forhold til at håndtere deres barns vanskeligheder, men at det jo ikke betød, at de ikke havde behov for kontinuerlig støtte til at varetage forældreopgaven i form af eksempelvis aflastning og fysiske hjælpemidler. Sagsbehandlerne har derimod både *know that* viden og *know how* viden om den daglige praksis og interaktion på forvaltningen og med hensyn til de tilknyttede foranstaltningsmuligheder. De har altså helt afgørende en *know how* viden, som her skal forstås som en praktisk viden (Brown og Duguid, 2000), som blandt andet inddrager den tavse og ikke umiddelbart ekspliciterbare viden (Polanyi 1966), der kan bidrage til at skabe forandring og udvikling i familierne. Således har forældrene i høj grad brug for den *know how* viden, og hermed den *kapital*, som sagsbehandlerne besidder. Med hensyn til forældrenes kapital og betydningen af denne sagde en af sagsbehandlerne:

”Det er jo interessant, for man kunne let komme til at tænke, at vores [arbejds-]gruppe har mange af de ressourcer stærke forældre i forhold til den psykosociale gruppe, fordi de er veluddannede, velformulerede og skarpe på en anden måde, de er skarpe på lovgivningen De kender ansvarligheder og så videre. Men når man så får gravet i det, så er det ikke sikkert,

de er mere ressourcer stærke end andre, det kan de være, men de kan også have svært ved mange andre ting, selvom de er veluddannede, og have rigtig svært ved at opdrage deres børn, rigtig svært ved at knytte relationer og så videre. Så det skal man i hvert fald have med, når man tænker på, hvad er det egentlig er at være ressourcer stærk, det kan man være på mange forskellige måder” (Kommune 3).

Dette udsagn er imidlertid ikke repræsentativt for datamaterialet, og kun få ekspliciterede en sådan indsigt, men udsagnet underbygger argumentet om, at sagsbehandlerne skal være varsomme med, hvilke kompetencer og ressourcer de tilskriver disse forældre, blot i kraft af deres økonomiske og kulturelle kapital.

Sagsbehandlerne kan siges at have en *know how* viden, der knytter sig til deres socialfaglige praksiserfaring og herunder et *indefra* erfaringsbaseret kendskab til systemet. Denne ”viden-hvordan” besidder forældrene ikke på grund af deres *borger/klientrolle*, og dette positionerer forældrene som perifere og udsatte i forhold til magten i det sociale felt, idet myten om *ressourcer styrke* er med til at intensivere denne udsathed-problematik. Således besidder myndighedssagsbehandlerne, på grund af deres rolle som beslutningsansvarlige myndighedspersoner med både *know how* og *know that* viden om feltet, den symbolske magt i forhold til problemdefinering og problemløsningsmuligheder. Dermed er sagsbehandlerne den dominerende part i relationen med forældrene og dette uafhængigt af, hvor meget kulturel eller økonomisk kapital forældrene måtte have. Og det er netop også dette forhold, der gør sagsbehandlerne til *relevante og nødvendige*

ressourcer for forældrene, idet dominansen indebærer at de rent faktisk har *mulighed* for at hjælpe på forskellig vis.

SORG OG DE KRISERAMTE FORÆLDRE

Den fjerde tematik og endnu et vigtigt element i forhold til de *ressourcestærke* forældres udsathed er, at de, som andre forældre i samme situation, ofte bevæger sig ind og ud af sorg og krisesituationer på grund af de mange vanskeligheder og udfordringer, der er en realitet for familier, der har et barn med en neuro-psykiatrisk diagnose. Disse sorg- og krisesituationer er uafhængige af forældrenes kapital- og vidensformer, og det udfordrer også kategoriseringen af forældrene som *ressourcestærke*, som hermed kan være med til at underbetone forholdet.

Flere af sagsbehandlerne italesatte forældrene som værende i sorg og eller krise, hvilket var i tråd med forældrenes fortællinger om, at de følte sig mere end almindeligt udfordrede i hverdagslivet sammen med familien og på de øvrige arenaer, de bevægede sig på. Flere af sagsbehandlerne fortalte, at forældrene tit græd eller var grådlabile, når de var til samtale, eller når de talte med dem i telefonen. For eksempel fortalte en af sagsbehandlerne under feltarbejdet, mens vi sad på hendes kontor, og alt imens hun pegede hen på en reol:

"Det herovre er servicehylden, det er meget rart, at der er tørklæder, hvis der er nogen, der græder. Meget af det er sorg og krisearbejde. Det første år er sorg og krisearbejde, så kommer der nogle faser, hver gang du går ind i en ny fase så aktiveres sorgen igen, en konstatering af, at han eller hun [barnet] er anderledes. Det er en livslang sorgproces" (kommune 1). En anden sagde: *"Forældrene er jo kriseramte i flere år efter, og sorgramte, og det er sjældent, der er nogen, der ikke græder til en samtale. Stort set alle får fældet en tåre på den ene eller den anden måde"* (kommune 1).

Interviewene dokumenterede den gennemgående tendens, at stort set alle de *ressourcestærke* forældre gav udtryk for periodevis at være så udfordrede, at hverdagen truede med at bryde sammen. For eksempel fortalte Anette, en mor til en dreng med autisme, hvordan hun konstant følte, at hun var på overarbejde, fordi sønnen krævede utrolig meget støtte og guidning i hverdagen, til alt fra at få tøj på, personlig hygiejne, til at komme i skole og til at kunne realisere en form for socialt liv. Hun sagde:

"Jamen, det er det jo hver eneste dag, han går ud ad døren, så skal han have at vide, at han skal tage sine bukser op af strømperne, og kigge sig i spejlet. Og han skal have vide, når han skal gå ind og barbære sig, og have at vide, når han skal klippe sine negle og alt muligt." Og med hensyn til det sociale sagde samme mor: *"Alting skal jo gøres med ham og for ham. Hvor andre de ville sige, jamen jeg går lige med Peter ned, og så fikser vi et eller andet på netcafé eller, hvad ved jeg, Niels gør ingenting med nogen, og alt hvad han gør med nogen, det arrangerer jeg, og jeg transporterer ham, og jeg gør alt muligt omkring det"* (Anette - mor til en dreng med autisme).

Undersøgelsen viste gennemgående, at sagsbehandlerne

ofte betonedede og anerkendte den vanskelige og opslidende livssituation, som forældrene befandt sig i - og er fastlåst i - som forældre til et barn med en neuro-psykiatrisk diagnose. Men på trods af denne viden om forældrenes situation, lod sagsbehandlerne til fortsat at have en forestilling om, at disse forældre først og fremmest var *ressourcestærke*.

Sammenholdt med og bestyret af undersøgelsens øvrige fund, så illustrerer eksemplerne, at sårbarhed og udsathed i egen livssituation på ingen måde udjævnes af høj kulturel eller økonomisk kapital. Følelsesmæssig kapital er en ressource, som kan være rig eller knap, relativt uafhængigt af, hvordan det i øvrigt står til med de førnævnte ressourcer. Endvidere kan den knappe følelsesmæssige kapital være så betydningsfuldt et forhold, at det neutraliserer forældrenes evne til at sætte deres øvrige kapitalformer i spil, så de står tilbage som yderligere udsatte fordi der, grundet kategoriseringen *ressourcestærke*, og fordi de måske har kulturelle og økonomiske ressourcer, stilles for høje forventninger til dem i forhold til, hvad de rent faktisk formår. Hermed overses det let, at familien måske har et større eller anderledes støttebehov, end det umiddelbart vurderes. Udfordringen er at nuancere forståelsen af forældrenes ressourcer, og aktivt medbetænke denne knappe følelsesmæssige kapital i den socialfaglige vurdering[iv].

KAMPEN OM BEVILLINGERNE

En af de dominerende tendenser, der kom til syne i undersøgelsen var, at forholdet mellem forældrene og sagsbehandlerne ofte, og af begge parter, blev omtalt på måder, der refererede til, at der var tale om en kamp, og at samarbejdet på mange måder derfor blev oplevet som udfordrende og belastende.

Sagsbehandlerne italesatte samarbejdet som en kamp knyttede sig især til situationer, hvor forældrene fik afslag på deres ansøgninger om støtte. En sagsbehandler sagde:

"Der er kamp til stregen, hvis ikke de får deres vilje" (kommune 1). En anden sagde: *"Der hvor de kan blive problematiske er, når de så får afslag, for så bliver de..., det kan de jo ikke acceptere, og så er der kamp til stregen"* (kommune 2). En tredje fortalte: *"Jeg tænker lidt, at mange af de ydelser, som er udbetalt herfra og alle mulige andre steder - fungerer som et hold-kæft bolsje for mange forældre"* (Kommune 1).

Flere af sagsbehandlerne opfattede således forældrene som stridslystne og meget vedholdende i forhold til at fastholde og forfølge de ønsker om hjælp, som de i første omgang havde ansøgt om. Dermed var der en udpræget holdning blandt sagsbehandlerne om, at disse forældre ikke gav op, når de havde besluttet sig for, hvad de ville have, og dette på baggrund af en fast overbevisning om, at de *var* berettigede til det, de havde ansøgt om. Det oplevede sagsbehandlerne som en stor udfordring, der også var krævede tidsmæssigt, fordi forældrene enten klagede over afslaget og *"kæmpede med næb og kløer"*, eller henvendte sig til aktører længere oppe i systemet, for eksempel afdelingslederen eller borgmesteren.

Ofte tydede det på, at sagsbehandlerne tolkede forældrenes insisterende vedholdenhed som en kamp om *at få ret*, hvorimod forældrene ofte forbandt denne kamp med *at få hjælp*. Således lod det til, at sagsbehandlerne forstod kampen som et udtryk for forældrenes store kulturelle kapital frem for, som et udtryk for, at forældrene vitterlig var pressede og dermed som et udtryk for forældrenes lave følelsesmæssige og sociale kapital. Det sidste var imidlertid i overensstemmelse med forældrenes selvopfattelse. Således fortalte flere forældre, hvordan de gjorde sig store overvejelser i forhold til, hvad de søgte om hjælp til, og hvorvidt de orkede det og om det kunne betale sig for dem, set i forhold til de følelsesmæssige, praktiske og tidsmæssige anstrengelser, der er forbundet med at søge om hjælp. En mor sagde: *"Det virker fuldstændig tåbeligt, at vi skal lægge så meget i det. Nogle gange fraprioriterer vi det, så betaler vi selv for det. Det kan man også indtil et vist punkt, men vi kan ikke blive ved, så vi har jo ligesom måtte sande, at det holder ikke i længden"* (Marianne - mor til pige med autisme).

Der er i undersøgelsen ikke nogen af forældrene, der har begrundet deres målrettedhed med principargumenter. Derimod fortalte forældrene om et behov for hjælp, der bundede i vanskelighederne med at klare de udfordringer, der var forbundet med at have et barn med en neuropsykiatrisk diagnose. En af forældrene fortalte om, hvor opslidende hun oplevede, det var at søge om aflastning:

"Det føles virkelig meget op ad bakke. Der er jo ting, hvor vi ikke kan komme uden om at søge hjælp, men hvis vi selv kan gøre noget, så gør vi det, fordi det er næsten ikke til. Vi har jo gode indtægter begge to, og som sådan kan man jo købe sig til nogle ting, men man kan bare ikke købe sig til aflastning, altså det er jo alt, alt for dyrt, det er jo helt umuligt. Problemet er, hvis de opfatter os som så ressourcestærke, at vi kan alting selv, så hænger det jo ikke sammen for os" (hun begynder og græder). *Der er også grænser for, hvor mange kampe man ligesom kan tage. Altså det har været kampe med skolen, men det har også været kampe omkring bevillinger, altså hele vejen igennem"* (Anette - mor til dreng med autisme).

Undersøgelsen viste, at samarbejdet i disse situationer ofte var spændingsfyldt, og at der blev kæmpet om magten til for eksempel at definere, hvad behovet for hjælp overhovedet var. Citatet ovenfor illustrerer ligeledes, at selvom forældrene i nogle henseender er ressourcestærke, i den forstand, at de er veluddannede, på arbejdsmarkedet og ikke økonomisk trængte, så har de stadig et reelt behov for støtte og hjælp til at få tingene til at fungere i hverdagen. Således bliver børnene jo ikke mindre prægede af for eksempel deres autisme, eller har færre vanskeligheder fordi deres forældre eksempelvis er højtuddannede. Undersøgelsen peger således på, at der er en udfordring i at få skabt et samarbejde, som er mindre belastende for forældrene såvel som for sagsbehandlerne.

Men selv om mødet med forvaltningen ofte blev beskrevet som en kamp og som belastende, var der imidlertid også flere forældre, der havde gode samarbejds erfaringer med sagsbehandlerne. Flere havde

oplevelser, hvor de følte sig lyttet til og hjulpet, og hvor sagsbehandleren for eksempel havde handlet opsøgende med at tilbyde dem en hjælp, som de ikke selv havde opsøgt. Eksempelvis fortalte en mor, hvordan hun var blevet tilbudt forældre kurser og hjemmevejledning af kommunen, uden selv at have efterspurgt dette, og det oplevede hun som meget positivt.

Der var altså ganske store forskelle i forældrenes oplevelser af mødet med forvaltningen. Forskellene kan skyldes flere ting. Dels kan det hænge sammen med forældrenes egen indstilling og forventninger til forvaltningen, dels barnets vanskeligheder og behov for hjælp samt den enkelte sagsbehandlers tilgang til sagerne. Der bemærkes flere steder i undersøgelsen en forskel på sagsbehandlingen, og det er et forhold som både sagsbehandlerne og forældrene gav udtryk for. Der er både interne forskelle i kommunen på, hvordan den enkelte sagsbehandler behandler en sag, men der er også forskelle blandt kommunerne. En af mødrene, Marianne, fortæller her om sin positive oplevelse med kontakten og samarbejdet med sagsbehandleren:

"Hun var enormt god til at fortælle, hvad der skulle ske ellers ikke ske og sådan noget. Og hun har været god til at hjælpe. Hun hjalp med, at Tanja kunne komme i aflastning hos sin kusine en gang om måneden, en weekend".

Marianne fortalte endvidere, at hun ikke oplevede kontakten til forvaltningen som belastende, men snarere som en hjælp.

En anden mors beskrivelse af kontakten og samarbejdet med forvaltningen illustrerer ligeledes forskellene i oplevelsen af sagsbehandlingen. Hun fortalte:

"Jeg synes egentlig tit, jeg oplever, at det er nogle søde mennesker, som gerne vil hjælpe, men de kan ikke komme nogle vegne, altså de er bare enormt begrænsede af de her rammer, de sidder under. Der er selvfølgelig nogen vi har mødt indimellem, som har trukket tænder ud, sådan rent personligt, og det er næsten de værste, vil jeg sige. Som ikke vil en det bedste, og som ikke lytter, og som ikke møder en, og man føler virkelig, at man løber panden mod muren og bruger mange personlige ressourcer på at prøve at få dem til at forstå en. De sidder jo med en kæmpe magt, det er meget ubehageligt, man har jo ikke bedt om, at være en del af det system. Det er udelukkende ens personlige engagement og drive og det drejer sig om at sætte sig ind i lovgivningen og så klage og klage, ja, og det har jeg heller ikke selv magtet hele vejen igennem, hvor jeg nogen gange har tænkt sådan, nu bliver jeg nødt til at lade det ligge, for nu har jeg lyst til at koncentrere mig om mit barn, og bruge mine kræfter og ressourcer der" (Tina - mor til dreng med autisme).

Alle sagsbehandlerne gav udtryk for, at de vægtede et helhedssyn, men der var alligevel nogle gennemgående forskelle i tilgangen. Nogle sagsbehandlere tog altid udgangspunkt i § 41 og 42 i forhold til at yde en støtte for familierne, og vægtede dermed en administrativ, kompenserende rettighedstilgang højt, hvor det tilstræbtes at sikre, at familiernes økonomi ikke led overlast på grund af barnets handicap - at dette

var udgangspunktet betød dog ikke, at de ikke også havde et fokus på familiens samspil. Andre sagsbehandlere tog konsekvent udgangspunkt i, hvordan familien fungerede, og på baggrund af dette vurderede de, hvilken indsats der skulle iværksættes. Disse sagsbehandlere havde som udgangspunkt fokus på de sociale dynamikker og hermed på familiens sociale kapital. Variationer i sagsbehandlernes tilgang var dermed bundet til, kunne man sige, hvordan de *iaagttag* samarbejdet, og hvilke kapitalformer de i første omgang understøttede og inddrog i deres vurdering i forhold til støttebehovet, og hermed var variationerne også afhængige af, hvor brede eller snævre de var i deres tilgang til familierne, og i hvor høj grad et helhedssyn var i spil.

Endskønt alle insisterede på at inddrage et

helhedssyn, så var der klare forskelle i og tilgange til sagsbehandlingen. Man kan diskutere, hvorvidt dette er et problem, men det kan i princippet medføre for store forskelle i den hjælp, børnene og deres familier får, og man kunne derfor efterlyse, at der i praksis er en større overensstemmelse i sagsbehandlingen sagsbehandlerne imellem. Her kan et stærkt praksisfællesskab sagsbehandlerne imellem imidlertid være med til at modvirke, at forskellene bliver for store, især hvis faglige diskussioner af sagerne tages op i fællesskab og prioriteres både på formelle og uformelle møder. Omvendt kan det måske også siges at være et iboende karaktertræk ved det sociale arbejde i forvaltningerne, at det i høj grad er en praksis, der hviler på socialfaglige skøn og vurderinger, og hvor det handler om at applicere nogle almene love og regler på en række vidt forskellige enkelttilfælde, og at man, ”naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor *han* er, og begynde der.” (Kierkegaard, 1859). ●

LITTERATURLISTE

- Basse Fisker, T.** (2013). Udviklingen i antal af børn i eller med vanskeligheder. I: Rundt om diagnoser. Pædagogisk psykologisk tidsskrift 50. årgang. 06.
- Bengtsson, S., Hansen, H. og Røgeskov, M.** (2011). Børn med en funktionsnedsættelse og deres familier. Den første kortlægning i Norden. København: SFL.
- Bourdieu** (1986). The Forms of Capital. I: J. G. (red.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P.** (1997). Af praktiske grunde: Omkring teorien om menneskelig handlen. København: Hans Reitzels Forlag.
- Brinkmann, S.** (2010)(red.). Det diagnosticerede liv. Sygdom uden grænser. Aarhus: Forlaget KLIM.
- Brown, J.S. og P. Duguid** (2000). The social life of information. Cambridge, MA.: Harvard Business School Press.
- Carstens, A.** (1998). Aktivering. Klientsamtaler og socialpolitik. København: Hans Reitzels Forlag.
- Danske Regioner** (2014). Regionernes aktivitets- og ventetalsopgørelse på psykiatriområdet for 2014 for 1. og 2. kvartal 2014.
- Ebsen, F. og Guldager, J.** (2002). Kommunal klassificering af langtidsledige. I: M. Järvinen, J. Elm Larsen og N. Mortensen (red.). Det magtfulde møde mellem system og klient. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Egelund, T.** (1997). Beskyttelse af barndommen: Socialforvaltningens risikovurdering og indgreb. København: Hans Reitzels Forlag
- Eskelinen, L. og Caswell, D.** (2003). Den socialfaglige praksis ved visitation af arbejdsløse. København: AKF.
- Kierkegaard, S.** (1859). Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed. Bind 18. København: Gyldendal.
- Kvale, S.** (1997). Interview. En introduktion til det kvalitative forskningsinterview. København: Hans Reitzels Forlag.
- Langager, S.** (2011). Diagnoser i udvikling - tendenser og konsekvenser i forhold til social- og specialpædagogik. I: Inge M. Bryderup (red.). Diagnoser i specialpædagogik og socialpædagogik. København: Hans Reitzels Forlag.
- Luhmann, N.** (2000). Sociale systemer. Grundrids til en almen teori. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lundemark Andersen, M.** (2009). Former for ability. Hvilke betydninger tillægges en ADHD-diagnose i forhold til selvforståelse, intersubjektivitet og institutionelle positioner. Ph.d.- afhandling, Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation. Aalborg Universitet.
- Moesby-Jensen, C.** (2012). Jeg har lige haft et møde med misbrugsforældre. Professionelles forståelser af kategorier i socialt arbejde. Frederiksberg: Professionshøjskolen Metropol. Arbejdsrapport.
- Moesby-Jensen, C. K. og Nielsen, H. S.** (2013). Praksiserfaringer med to socialfaglige metoder. I: B. Lihme (red.) Socialt arbejde med udsatte unge. København: Akademisk Forlag.
- Polanyi, M.** (1966). Personal Knowledge. Towards a post-critical philosophy. USA: The University of Chicago Press.
- Rose, N.** (2010). Psykiatri uden grænser? De psykiatriske diagnosers ekspanderende domæne. I: S. Brinkmann (red.). Det diagnosticerede liv. Sygdom uden grænser. Aarhus: Forlaget KLIM.
- Sundhedsstyrelsen** (2014). National klinisk retningslinje for udredning og behandling af ADHD hos børn og unge - med fokus på diagnoserne ”Forstyrrelse af aktivitet og opmærksomhed” og ”Opmærksomhedsforstyrrelse uden hyperaktivitet” i henhold til ICD-10
- Thorsager, L., Christensen, I. og Pihl, V.** (2006). Det sociale arbejdes betingelser - om rammer for metodisk socialt arbejde. København: SFL.

[i] Alle udsagn fra forældre såvel som fra sagsbehandlere er anonymiseret.

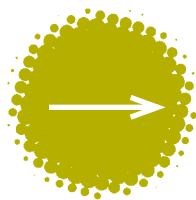
[ii] Misbruger/ikke-misbruger; højt/lavt uddannelsesniveau; ressourcestærk/ressourcevag osv.

[iii] Dette er i øvrigt i overensstemmelse med Bengtsson et al.(2011), som i deres studie, af sagsbehandlerne antyder, ”at det for dem både er mere normalt og nemmere at have at gøre med en gruppe borgere, der er uinformerede, passive og ressourcevage!” (Bengtsson et al 2011:53).

[iv] Og her må man selvfølgelig fremhæve, at introduktionen af nye kategorier, som skaber nye kompleksitetsreduktioner, også skaber nye blinde pletter for iagttagelsen. Kapitalbegrebet tilføjer og tillader imidlertid en højere nuanceringsgrad, men en mere omfattende diskussion af dette kunne naturligvis være relevant.

Opfattelser af integration blandt unge med migrantbaggrund

AF INGE M. BRYDERUP, PROFESSOR OG MARIANNE SKYTTE, LEKTOR

I artiklen formidles analyser af otte interview med unge med migrantbaggrund. Der er fokus på de unges oplevelser og opfattelser af integration. Der er tale om komplekse processer og vekselvirkninger i forholdet mellem de samfundsmæssige kategoriseringer og individernes selvopfattelser. De unge oplever alle at være integrerede i nogle sociale fællesskaber, men hovedparten af dem har den opfattelse, at vejen til integration i det danske samfund går gennem skole, uddannelse og arbejde – og at denne vej er belagt med mange vanskeligheder.

kanismer i forhold til diagnoser. Han anser diagnoser for at være *interaktive kategorier*, hvor der kan ske en vekselvirkning mellem selve kategorien eller diagnosen og den diagnosticerede. Han fremhæver, at ”kategorier, når de er kendte og er begyndt at blive anvendt i institutionelle sammenhænge, kan forandre, hvordan mennesker oplever sig selv, og kan føre til, at der udvikles følelser og adfærd, som kan være betinget af, hvordan de er blevet kategoriserede” (Hacking 1998, 177 (vores oversættelse)). En sådan interaktion og vekselvirkning kan også antages at fungere i forhold til individers opfattelser af integration.

I denne artikel vil vi fokusere på, hvordan unge, der enten selv er migreret eller er vokset op i familier med migrantbaggrund, fortæller om deres sociale situation, integrationsønsker og -betingelser i forskellige kontekster. Vi tager udgangspunkt i analyser af otte biografiske, narrative interview, som omhandler seks unge mænd og to unger kvinders fortællinger om deres forestillinger om nutiden, fortiden og fremtiden. I analyserne fokuseres på, hvordan de unge forstår sig selv og deres sociale relationer samt hvilke forhold og faktorer, de unge opfatter som afgørende for deres opfattelser af tilhørsforhold eller mangel på samme til forskellige samfund i Danmark.

De interviewede unge benytter sig af forskellige etniske, nationale og religiøse markører, når de fortæller om, hvem de er og om deres oplevelse med skole og uddannelse. Med disse markører skaber de unge forskellige grader af distance eller nærhed i forhold til andre – for eksempel deres venner og lærere. Og gennem disse italesættelser positionerer den enkelte unge sit medlemskab af et samfund med visse fælles værdier og normer, samtidig med at han eller hun dermed også positionerer sin afstandstagen fra andre normer og værdier.

I artiklen vil vi først formidle indsigt i analyserne af de unges fortælling om, hvem de selv er, og dernæst belyse de unges fortællinger om skole og uddannelseserfaringer. Vi skal afslutningsvis vende tilbage til en diskussion af forståelser af integration.

DE UNGES FORTÆLLINGER OM SIG SELV OG DERES SOCIALE RELATIONER

De otte unge er på interviewtidspunktet mellem 16 og 27 år gamle. Fire af de unge er født i Danmark, mens de øvrige er kommet til Danmark, da de var henholdsvis 4, 6, 9, og 13 år gamle.

De unge har uafhængigt af fødested og antal år i Danmark meget forskellige fortællinger om egne identiteter og følelser af tilhørsforhold. Beverly Skeggs (1997 og 2004) ser identiteter som kategorier og klassifikationssystemer, der fungerer som symbolske grænsedragninger i forhold til, hvem man gerne vil ligne, og hvem man ikke vil ligne, hvem man føler et tilhørsforhold til, og hvem man markerer afstand til. Skeggs' pointe er derfor, at hvis man vil undersøge de unges identiteter, er det vigtig også at se efter ikke-identifikation: Hvem det er, den unge lægger afstand til; hvem han/hun ikke vil ligne; hvem han/hun markerer et ikke-tilhørsforhold til.

Nogle af de interviewede unge fortæller om stærke følelser af etnisk tilhørsforhold samt om, hvad der kunne betegnes som romantiserende beretninger om tilhørsforholdet til deres (forældres) fædreland.

Denne type fortælling ses hos en 21-årig ung mand, der er født i Danmark og har dansk statsborgerskab. Han gør stor brug af etniske og religiøse markører med reference til hans palæstinensiske familiebaggrund, når han fortæller om sig selv.

”Jeg ser mig selv som udlænding, det gør jeg. Alle mine venner er udlændinge, og min familie er udlændinge.”

Han er ”*selefulgelig*” knyttet til Palæstina: *”Det er jo der, jeg kommer fra.”*

I den politiske debat er anvendelsen af ordet integration ofte forbundet med, at bestemte individer ikke anses for at være tilpassede til enten danske, kristne værdier eller til diverse regler og normer i samfundet. Nogle individer med anden etnisk eller religiøs baggrund betegnes på denne baggrund som ikke-integrerede. Det samme kan være gældende for arbejdsløse eller kriminelle. Her er således fokus på individet, som ikke anses for at være integreret.

Det sociologiske begreb *integration* tematiserer derimod forholdet mellem samfund og individ, hvor integration ikke alene handler om, at enkelte individer skal integrere sig, men også om at samfundet skal være indrettet, så det lader sig gøre for individerne at være en del af dette samfund (Bryderup 2010). Men der kan også være tale om vekselvirkninger mellem individers selvopfattelser og institutionelle/samfundsmæssige kategoriseringer. Ian Hacking har beskæftiget sig med sådanne me-

Han fortæller også: *"Jeg holder mig jo mest til min egen nationalitet eller folk, der ikke er danske, men jeg har overhovedet ikke noget imod danskere. Jeg kunne sagtens have en dansk ven. Jeg er bare aldrig faldet i så god snak med nogen, som jeg er med mine egne venner, som kommer fra det sted, hvor jeg også kommer fra, altså fra de arabiske lande."* På spørgsmålet om, hvordan hans fremtidige kone skal være, siger han: *"Jeg ser faktisk helst, at hun er araber. For jeg vil gerne have, at mine børn skal kunne mit sprog, og at de skal have nogle af de samme livsværdier, som jeg har."*

Han fortæller også om, at hans børn skal opdrages efter muslimske traditioner.

"Altså, når jeg snakker islam, så forbinder jeg det med at være en bedre person, fordi mange af de ting, som forbindes med islam, det er nogle gode ting. Det er nogle værdier, jeg gerne vil give videre til mit barn: Det ikke at lyve, være et godt menneske, hjælpe ældre, alle sådan nogle ting ..."

Også for en 18-årig ung mand, der kom med sine flygtende forældre til Danmark som 6-årig, er hans palæstinensiske baggrund definerende for hans fortælling om sig selv.

"Lige meget hvad, så er jeg palæstinenser, og vil altid være palæstinenser ... Man skal ikke forlange af mig eller nogen anden, at jeg skal blive dansker".

Han taler meget om krigssituationen i Palæstina og siger: *"Jeg føler, at jeg har svigtet mit folk.(...) Hele mit land er i krig, de bliver slagtet hver dag. Damer og børn. Du tænker på, at damer bliver voldtaget. Det er ikke en lille ting. Nogle gange får jeg mareridt. Jeg sover ikke godt om natten"*.

Han tænker på at rejse tilbage.

Jeg føler mig alligevel ikke velkommen her. Og i vores land kunne de godt bruge en ekstra mand, fordi der er krig."

Da han bliver spurgt om, hvordan han tænker, at hans liv ser ud om 10 år, er hans svar: *"Om ti år? Det ved jeg ikke. Måske er jeg død ... i Palæstina. Jeg vil hellere dø fysisk end dø psykisk." Hvad skulle der til, for at du kunne drømme om en fremtid her? "Jeg ved det ikke. Jeg ved ikke en gang, hvad jeg laver her!"*

De to unge mænd fortæller om oplevelser af diskrimination og nedværdigende behandling i offentlige rum (bus og tog, nattelivet, skole og uddannelsesinstitutioner med videre). Det er tydeligt, at de med en social identitet som palæstinensere definerer et tilhørsforhold til en social gruppe, der er meningsgivende for dem i hverdagen, og som bidrager konstruktivt til deres oplevelse af selvværd. Tilhørsforholdet til en etnisk og religiøs gruppe kan også give modstandsdygtighed i forhold til den etniske diskrimination, som de unge oplever sig udsat for i mange sociale sammenhænge.

En 21-årig ung kvinde, der kom til Danmark som 4-årig, har en helt anden vægtning af kulturelle markører i sin fortælling om sig selv. Hun italesætter sine uhyre belastende opvækstvilkår gennem kulturelle markører. Det er *"afrikansk børneopdragelse"*, hun har oplevet. Hun henviser helt generelt til, hvordan forholdene er i Afrika, uden sondringer mellem forskellige etniske grupper, sociale grupperinger, materielle vilkår eller andre typer af sociale differentieringer.

"Altså, i den afrikanske kultur, der skal pigerne være meget sammen med mødrene. De skal være hjemme, gøre rent, lave mad (...) Sørg for, at mor har hjælp til alt det, hun har brug for hjælp til. (...) I Afrika kender vi ikke så me-

MARIANNE SKYTTE

er ph.d. og lektor på Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet med placering i afdelingen i København. Jeg interesserer mig for samspillet mellem international migration, og udviklingen i socialpolitikken, medborgerskabsforståelser og socialt arbejdes praksis i forhold til socialt udsatte børn og deres familier. Har skrevet bøger, bogkapitler og artikler omkring de problematikker, disse samspil genererer.

skytte@socsci.aau.dk

INGE M. BRYDERUP

er professor i socialt arbejde på Institut for Sociologi og Socialt Arbejde på Aalborg Universitet. Hun har forsket i forholdene for socialt udsatte børn, unge og familier, herunder socialpolitik, anbringelser, skolegang, kriminalitet mv., og publiceret mere end 35 bøger og et tilsvarende antal artikler om denne forskning.

bryderup@socsci.aau.dk

Interviewene er foretaget af Inge M. Bryderup i forbindelse med Zentropas integrationsprojekt Limboland (se www.micaproductions.dk/pdf/limboland-folder.pdf). Det var oprindeligt hensigten, at disse interview skulle gentages efter integrationsprojektet Limbolands fire faser, som forløb anderledes end oprindeligt planlagt, hvilket vanskeliggjorde både opfølgningen og den lovede anonymitet i forhold til interviewene med de unge. Interviewene af de unge og de efterfølgende udskrifter er støttet af SL og BUPL's daværende Forsknings- og udviklingsfond. Vi har valgt ikke at anvende de unges navne i denne artikel, da en sammenkædning med dokumentarfilmen "Limboland" så ville kunne afsløre deres identitet.

get til kærlighed. Der er det sådan, at hvis et barn har gjort noget forkert, så er det ikke nok med at skælde ud, så skal det straffes. Enten ved at blive slået med en bambuspind, bælte, sko”.

Den unge kvinde fortæller også om mange oplevelser af mobning og diskrimination. I folkeskolen skete det: *”Hvis du ikke havde det rigtige tøj på (...) hvis du ikke lignede de andre piger og gik med make-up. (...) Nogle gange kunne hudfarven også være gal. Håret kunne også være galt.”*

For nylig blev hun i nattelivet udsat for, at nogle andre unge sagde: *”Du skal fucking ikke sige noget, din fucking neger!”*, *”Din afrikaner, rejs tilbage til dit eget land. Hvem fuck tror I, I er?”*.

Pigen oplever også andetgørelse i busser, metro og tog. Det er hendes oplevelse, at ikke mindst ældre mennesker bliver bange, hvis hun sætter sig ved siden af dem. Så siger hun: *”Jeg gør dig ikke noget! Jeg kommer ikke til at gøre dig noget. Jeg vil bare sidde ned!”*.

Den unge kvinde fortæller om en opvækst under meget belastede vilkår med flere selvmordsforsøg og adskillige anbringelser uden for hjemmet. Senest har hun i tre af sine teenageår boet hos slægtninge i et andet europæisk land. Men hun blev i Danmark, da hun som 17-årig kom tilbage hertil på ferie.

”Jeg tror, det er, fordi Danmark altid har været en del af mig. Jeg er opvokset her. (...) Også fordi jeg har mine brødre her (...) De har været der for mig, så længe jeg kan huske.”

Den unge kvinde fortæller om en oplevelse af sig selv som outsider både i egen familie og i samfundet. Hendes brødre er: *”De eneste mennesker i min familie, som jeg har et forhold til.”*

Hendes drøm er at finde en mand, der er lige som hendes storebror: *”Omsorgsfuld. Meget respektfuld. Meget kærlig.”*

Denne unge kvindes fortælling er fremhævet, fordi den tydeligvis kompleksiteten i spillet mellem forskellige typer af kategoriseringer og andetgørelsesprocesser. I kvindens fortælling om sin yderst belastede opvækst benytter hun sig selv af en italesættelse, hvor det belastende italesættes som en konsekvens af *”afrikansk kultur”*. Hun skaber med sin essentialistiske italesættelse en egenskabsforklaring af barndommen, hvor årsagsforklaringerne kan findes i *”det afrikanske”*. Samtidig kæmper hun både i skoletiden og ungdomslivet med omgivelsernes andetgørende kategorisering af hende selv som *”afrikaner”*.

De unges fortællinger viser det komplekse og andetgørende samspil mellem de forskel-

“Det sociologiske begreb integration tematiserer derimod forholdet mellem samfund og individ, hvor integration ikke alene handler om, at enkelte individer skal integrere sig, men også om at samfundet skal være indrettet, så det lader sig gøre for individerne at være en del af dette samfund”

lige kategoriseringer, de unge både oplever og selv deltager i konstruktionen af. Kategoriseringer som gør det vanskeligt for disse unge at opleve sig selv som anerkendte unge mennesker både i det danske samfund og i slægtens kontekst.

DE UNGES FORTÆLLINGER OM SKOLEGANG OG UDDANNELSE

Mange af de unge bruger meget tid og plads i deres fortællinger til at berette om deres problemfyldte skolegang og om deres aktuelle eller fremtidige planer om uddannelse og om de vanskeligheder, der er forbundet hermed, samt deres drømme om alt det, der kunne være anderledes.

Hovedparten af de interviewede unge har haft det svært i skolen og med skolen. Det er fælles for alle de interviewede unge, at de ville ønske, at de havde lært mere. At opnå 9. klasses afgangseksamen ses som et vigtigt skridt på vejen mod uddannelse og normalitet, hvilket de unge anser for at være tæt forbundet med integration i det danske samfund. Samtidig er denne vej for mange af de unge belagt med vanskeligheder såsom oplevelser af diskrimination i skolen, mangelfuld tidligere skolegang i forbindelse med flugten til Danmark, vanskeligheder med at lære dansk og dermed også med de øvrige fag, oplevelser af mobning og forskelsbehandling i forhold til at blive betragtet som *”udlænding”* samt for nogle af de unges vedkommende også forhindringer i form af *”plettede”* straffeattester.

Dette giver ifølge hovedparten af de interviewede unge affødte problemer med at indgå i uddannelser og i forhold til at få arbejde. Det er de unges opfattelser, at der er en direkte sammenkædning mellem selvforsørgelse og integration i det danske samfund. I det følgende skal vi formidle indsigt i tre forskellige eksempler på de unges forløb i og tænkning om skole, uddannelse og arbejde.

En ung mand, der er 21 år på interviewtidspunktet, er født i Danmark af forældre med palæstinensisk baggrund. Han fortæller, at han har afsluttet 10. klasse, og at han nu er i gang med at tage HF. Det er hans mål at blive uddannet til pædagog.

Han fortæller følgende om sin tid i folkeskolen: *”Der er bare mange af de*

der små episoder, og nogle gange så kan man godt koge over, når man virkelig kan mærke, 'okay, du snakker kun sådan der til mig, fordi jeg er udlænding'. I skolen, hvis man bare har lavet det mindste, så får man bare hak, og så skal man ned til inspektøren."

Og han fortsætter med at beskrive konsekvenserne på følgende måde: "Altså, efter at jeg kom ud fra folkeskolen og kom lidt ud i livet, så fik jeg lidt et had til, hvis man kan sige det, det danske samfund. Jeg synes ikke, lærerne gjorde, hvad de kunne i folkeskolen, og man blev bare smidt ud, fordi man var udlænding."

Og han konkluderer: "Man skal næsten altid bevise, at man er god nok, når man er udlænding."

Denne unge mand er født i Danmark, hvor han har levet hele sit liv, og han har dansk statsborgerskab. Men han ser alligevel sig selv som udlænding, formodentlig fordi han bliver kategoriseret som sådan i de offentlige rum og i særdeleshed i skolen.

Den samme unge mand har planer om efter færdiggørelse af HF at uddanne sig til pædagog med henblik på at kunne arbejde på en sikret afdeling for unge. Han fortæller følgende om sine venner, der alle ifølge ham selv er "udlændinge": "Jeg har mine venner, eller, jeg har gået med nogle folk fra Nørrebroområdet hele mit liv. Selvfølgelig er der også foregået nogle ting, som ikke er helt lovlige, men jeg har altid været god til at trække mig, når det har været den rigtige situation til at trække sig. Så har jeg været god til at holde mig lidt tilbage. Mine venner har været inde og sidde et par gange, men det har jeg ikke, heldigvis."

Og det er sådanne unge, han ønsker at hjælpe i et fremtidigt arbejde som socialpædagog: "Dem inde på Sønderbro, det er jo folk, som har truffet de forkerte beslutninger, og som er gået i en helt gal retning. Det kan ende helt galt, hvis ikke man tager fat i dem. Jeg tror da også, det er 60 procent, som ender i fængslet igen, efter at de har været inde at sidde én gang. Men jeg synes, det er vigtigt, at man ligesom viser dem, 'okay, nu har du dummet dig, nu har du set, hvad det fører til'. (...) Og så gælder det jo bare om at sætte dem i gang med en eller anden uddannelse og finde nogle muligheder sammen med dem. Så er der også presset fra familiens side af. Jeg kender så mange, som efter at de har set deres mors ansigtsudtryk, når hun har været inde og besøge dem på Sønderbro, så er de brudt helt sammen. Så det handler om at bruge nogle af de ting, alle de dårlige ting, som der er kommet ud af at lave kriminalitet og træffe de dårlige beslutninger, bruge de ting mod dem, og så få det vendt om til noget godt."

Denne unge mand ønsker således med hjælp fra egne erfaringer og et kommende arbejde som socialpædagog at medvirke til andre unges integration. Samtidig med at han ser sig selv som kategoriseret som udlænding og fortæller om, hvorledes denne kategorisering har påvirket hans følelser og adfærd, ønsker han at få en uddannelse og et arbejde, hvor han kan medvirke til, at andre unge med tilsvarende kategorisering kan udvikle en bevidsthed om at undgå at ende i en adfærd, der bekræfter kategoriseringen som udlænding og kriminel.

En af de andre interviewede unge mænd, som på interviewtidspunktet er 21 år, er kommet til Danmark som flygtning fra Irak sammen med sin familie som 13-årig. Han har ikke gået i skole i hjemlandet. Efter et dansk kursus kommer han ind i 8. klasse. Om skoleforløbet fortæller han følgende: "Så da jeg kom i 8. klasse, da sagde min lærer, at jeg skulle bare rykke op i 9. med det samme, for de syntes, jeg var god. Altså, jeg rykkede op til 9. klasse (...). Så skulle jeg tilbage til 8. klasse, for så god var jeg heller ikke. Og så blev jeg flyttet frem og tilbage fra 9. til 8. Og så stoppede jeg med skolen, fordi jeg syntes, det var irriterende. Så gik jeg i teknisk

skole. Så tog jeg et forløb. (...) Så blev jeg smidt ud af teknisk skole (...). Ja, så gik jeg ikke i skole. Så

Den unge mand fortæller følgende om sin aktuelle situation: "Jeg kan godt læse dansk eller skrive, men ikke de svære ord. Jeg kan snakke fire sprog, men jeg kan ikke læse eller skrive nogen af dem. Selvfølgelig kan jeg godt læse dansk lidt, men så har det været sådan... nogle ord, man kender i forvejen. (...) Det er, fordi jeg ikke har lært det ordentligt i skolen. Det er bare, når man skriver sms'er eller på computeren, det er sådan nogle ting, jeg har lært det fra. Også sproget. Det meste har jeg lært ude på gaden og gennem mine venner. Og det er hårdt, når man er 21 år, og man ikke har en uddannelse. Men samtidig vil folk ikke forstå det, og de er måske også lige glade med, at man kun har gået i skole måske to eller tre år i Danmark. Man kæmper stadigvæk, men man får ikke noget ud af det. Man kommer ikke så langt med det."

Han vurderer, at det, at han ikke har skolemæssige kompetencer omkring at læse, skrive og regne, mangler 9. klasses afgangseksamen og i tillæg ikke har en ren straffeattest, har afgørende indflydelse på hans fremtidige liv. Og dette gælder både, hvad angår mulighederne for at få arbejde, at blive gift og også for forholdet til samfundet/Danmark. Han formulerer det på følgende måder: "Hvis man skal arbejde i 7Eleven eller Netto, så skal man have arbejdet der før, eller også skal du være god til matematik, eller... Du ved, en god 9. klasses eksamen og sådan noget. Ren straffeattest (...) At jeg ikke har 9. klasses eksamen, det er hårdt i Danmark. Hver gang du skal noget, skal du have 9. klasse. Eller hvis du skal starte i uddannelse. Også som pædagog eller VVS."

De manglende muligheder for at få uddannelse anses også for at være betydende i forhold til mulighederne for familiedannelse: "Jeg var i gang med en pige, som jeg troede, jeg skulle være sammen med. Men, ja... Hun indså, at jeg ikke har noget. Når en pige indser det, så skrider hun bare. (...) Så hvis du gerne vil giftes med en pige, ikke, og faderen spørger, 'Hvad laver du? Går du i skole? Har du uddannelse? Arbejder du?', og hvis man ikke har nogen af de ting, hvordan skal jeg så forsørge mig selv, før jeg skal forsørge hende?"

Den unge mand ser desuden en direkte sammenhæng mellem den manglende skolegang/uddannelse og sin integration i det danske samfund: "Jeg er glad for at være her, fordi jeg ved, hvordan der er i mit land. Men det er ikke

”Jeg føler mig alligevel ikke velkommen her. Og i vores land kunne de godt bruge en ekstra mand, fordi der er krig”

sjovt at være her, når man ikke har en uddannelse, for det er et land, hvor man skal have en uddannelse, hvis man skal være med i samfundet. Man skal kunne læse og skrive og alle de ting ... Man kan godt få kontanthjælp og sådan noget, men så er man bare ligesom en død mand i det her land, ikke.” Danmark anses således for at være et særlig svært land at leve i uden de fornødne skole- og uddannelseskundskaber. I denne fortælling ses en direkte sammenkædning mellem mangelfulde skolekundskaber, ingen uddannelse, intet arbejde, manglende muligheder for familiedannelse og problemer i forbindelse med oplevelser af integration. Oplevelsen af at ”være en død mand i det danske samfund” kan siges at være det ultimative udtryk for oplevelsen af en mangelfuld integration.

En tredje af de interviewede unge, der kom til Danmark som 10-årig, har også oplevet vanskeligheder med sin skolegang, men han har fundet andre veje til selvforsørgelse og integration. Han er flyttet sammen med og har fået barn med en dansk ung kvinde som 18-årig, og de har på interviewtidspunktet været sammen i 9 år.

Han har gået i skole, før han kom til Danmark, og han fortæller følgende om det: *”Jeg var en af de klogeste i skolen i Afrika. Men da krigen så startede, flyttede vi fra en by til en anden. Jo tættere de kom, jo længere væk gik vi også. Og så samtidig har jeg været en af de heldige, der har fået lov at komme til Danmark.”*

Han kom til Danmark som 10-årig, og han fortæller følgende om den første tid i skolen: *”Jeg startede jo i en M2. Det er sådan en skole, hvor du skal lære at tale dansk. (...) Og så har jeg været der i to år. Og da jeg så kom ... til folkeskolen, kunne jeg stadig ikke følge med. Og så har jeg ligesom kæmpet fra 5., 6., 7., 8. klasse, og jeg føler ikke, jeg har lært noget.”*

På spørgsmålet om, hvorvidt han har fået en 9. classes afgangseksamen, svarer han:

”Ja, jeg fik 7, 8 (...) Der har ikke været nogen til ligesom at skubbe en. Du ved, at den danske kultur – her er en, der siger til en, ”kom nu, du kan godt!” Men der hvor jeg kommer fra, der er det ikke sådan. Der er ikke nogen, der skubber dig og siger, ”kom nu!” (...) Så man føler, man er helt alene. Som et lille barn. Der skal være en, der siger ”sådan og sådan”, ikke. Men det har været hårdt.”

Om livet efter skolen fortæller den unge mand følgende: *”Da jeg gik ud af skolen, ja, så gik jeg jo bare ... Jeg gik bare rundt og hang ud. Men jeg har altid vidst, at jeg skal ligesom ikke være dum. Være ude at stjæle eller noget. Men jeg hang ud i cirka halvandet år. Så fik jeg en læreplads som murer, og det var også en meget stor ting... Det var også hårdt... Det var også noget nyt. Så jeg var i lære i cirka to år. Så startede det med, at jeg fik nogle problemer med at følge med. Men det hele stammede fra folkeskolen. Når du ikke har lært nok. Og du kommer til at få det hårdt i fremtiden. Så jeg var i lære i cirka to år. Så blev min dame gravid. Og så har jeg tænkt, ”okay, lad mig stoppe det”, og så har jeg sagt til min chef, at jeg vil bare arbejde for ham, indtil jeg ved, hvad det ligesom handler om at være der. Jeg er sådan en, der ved noget om at være murer. Jeg har været i faget i to år. Jeg kunne meget, men samtidig kunne jeg ikke noget. Jeg er mellem at være murer og så en arbejdsmand. Det har jeg været i... fem år. Og det er det, der er sjovt, at jeg tjener det samme som en, der er udlært, ikke.”*

Det var ikke selve det at være murer, der var svært. Det svære var, når han skulle på skole. Her var det især færdighederne i regning, der gav problemer.

”Det var en stor kamp.”

Han ønsker at blive i Danmark, og han drømmer om at få et barn mere med sin ”forlovede”. Men han anser det ikke for at være uproblematisk at være i arbejde eller være medborger i Danmark. Han formulerer det på følgende måde: *”Det er sådan, at så kommer racismen ind igen, ikke. Jeg har oplevet, at der er en, der siger ”din sorte abe”. I starten har jeg kunnet kæmpe... kommet op og slås, tit. Men hvis der er en, der siger ”din sorte abe” i dag, så har jeg hørt det så mange gange før, så det gør ikke noget nu. Men igen, man skulle ligesom kæmpe. Slås der, slås der, slås der, ikke. Jeg har været meget, meget aggressiv. (...) Men nu er jeg ligesom faldet til ro, ikke.”*

Den unge mands fortælling vidner også om, at han har fundet et ståsted i forhold til sin afrikanske baggrund og sin aktuelle situation i Danmark:

”Det handler om, at vi tager den afrikanske kultur og den danske, ikke, og prøver at sætte dem sammen. For jeg kan ikke tage det danske sådan 100 % og heller ikke det afrikanske. Det er bare sådan, ”nej, du må ikke.!”, alle de ting. Det er sådan ”half and half”.”

Denne unge mand kæmper således med mangelfulde skolekundskaber, der betyder, at han ikke kan fuldende sin uddannelse som murer, men må arbejde som arbejdsmand inden for området. Desuden slås han vedvarende mod racisme. Men han giver ikke udtryk for, at han oplever problemer i forhold til at være integreret i det danske samfund – formo-

dentlig fordi han er selvforsørgende og har en dansk kæreste.

FORSTÅELSER AF INTEGRATION

I indledningen til denne artikel diskuterede vi sociologiske begreber om integration. Her var udgangspunktet, at integration ikke alene handler om, at det enkelte individ skal integrere sig, men også om at samfundet skal være indrettet på en så rummelig måde, at det lader sig gøre for individet at blive integreret. De unges fortællinger synes at så tvivl om denne rummelighed i det danske samfund, især de unges oplevelser af diskrimination i de offentlige rum, i skolen, på uddannelsessteder og arbejdspladser.

Indledningsvis har vi også omtalt vekselvirkninger mellem individers selvopfattelser og institutionelle/samfundsmæssige kategoriseringer – ”interaktive kategorier”. Eksempelvis kan et syn på de unge som ”udlændinge” i institutionelle sammenhænge bidrage til, at de unge oplever sig selv som ”udlændinge”. Og denne ”dem-og os”-tankegang kan igen føre til, at de unge udvikler følelser og adfærd, som kan være betinget af denne kategorisering både i forhold til skole, uddannelsesinstitutioner og samfundet som helhed.

I forhold til det sociologiske integrationsbegreb er det vigtigt at være opmærksom på, at kulturel og social integration er komplekse og ikke nødvendigvis overlappende processer. Man kan være velfungerende medlem af ”det store samfund”, være i arbejde, betale skat og udnytte sin stemmeret, uden at opleve et tilhørsforhold til et lokalt fællesskab. Der er heller ingen modsigelse mellem at have et andet etnisk eller religiøst tilhørsforhold end majoriteten og deltage i majoritetssamfundets arbejds- og organisationsliv, samtidig med at man varetager og viderefører kulturelle og religiøse traditioner på lokalt niveau. Den enkelte kan opleve sig integreret på nogle samfundsarenaer og ikke på an-

dre. Mange – også etnisk danske – unge oplever for eksempel i dag, at de kan være velintegrerede i det danske uddannelsessystem, men udelukket fra arbejdsmarkedet.

Her er altså tale om, at man samtidig kan være integreret i nogle fællesskaber og ikke i andre. Og det giver de unges fortællinger mange eksempler på. Flere af de unge taler om betydningsfulde fællesskaber med andre ”udlændinge”, de kan indgå i parforhold med danske unge kvinder, og de kan opfatte sig som velfungerede medlemmer af deres familier.

Fælles for de interviewede unge er et ønske om integration i det danske samfund i form af uddannelse og arbejde – et ønske, som de deler med socialt udsatte unge med både dansk og anden etnisk baggrund (Bryderup, 2010). Men det er også et mål, der blandt andet vanskeliggøres af de unges mangelfulde udbytte af skolen og deres oplevelser af diskrimination både i skole-, uddannelses- og arbejdssammenhænge.

Undersøgelser blandt unge, der er vokset op i familier med migrantbaggrund, har længe vist, at de unge generelt udvikler sociale fællesskaber og bevægelser henover etniske og kulturelle grænser (fx Røgilds 1995, Mørck 1998, Tireli 1999, Prieur 2004). Men samtidig er det væsentligt at være opmærksom på, at nogle unge har meget ringe betingelser for at opleve, at det danske samfund også er deres, altså at opleve, at Danmark også er deres land. Lars Dencik skriver: ”En forudsætning for at en person skal kunne føle sig ”integreret”, er, at personen kan genkende sig selv i den sociale helhed, vedkommende indgår i, og at personen accepteres som den, han eller hun er, i sit livsmiljø og i samfundet – ellers kan personen ikke opleve dette samfund som *sit*” (Dencik 1999, 21). Flere af de interviewede unge fortæller, uanset fødsel og opvækst i Danmark, om oplevelsen af manglende accept fra det danske samfunds side. En sådan oplevelse af udstødelse og marginalisering kan give grobund for en kulturel og religiøs essentialisme hos de unge, der kan bidrage til yderligere afstandtagen fra majoritetssamfundets side – altså om en uheldig styrkelse af de interaktive kategoriers dobbelte processer. Sådanne processer er i disse år mere og mere synlige i forhold til ikke mindst socialt udsatte unge.

Det er en afgørende udfordring for det sociale arbejde at reflektere over, i hvilken grad socialpolitikken og socialt arbejdes praksis gennem italesættelser af socialt udsatte unge med migrantbaggrund bidrager til en styrkelse af de interaktive kategoriers processer gennem grænsedragning og grænsevedligeholdelse mellem borgere med majoritets- og minoritetsbaggrund. Der kan også spørges til, i hvilken grad socialt arbejde vil forpligte sig på en integrerende tilgang, der på én og samme tid bygger på anerkendelse af kulturel forskellighed, et levende demokrati og en grundlæggende solidaritet angående alles mulighed for og ret til anerkendelse som ligeværdige borgere. ●

REFERENCER

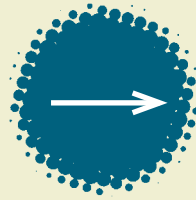
- Bryderup, Inge M.** (2010). Ungdomskriminalitet, socialpolitik og socialpædagogik – biografiske interview med unge om straf og behandling. Århus: Klim.
- Dencik, Lars** (1999) Fremtidens børn – om postmodernisering og socialisering. i P. Schultz-Jørgensen & L. Dencik (red.). Børn og familie i det postmoderne samfund. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hacking, Ian** (1998). Mad Travellers: Reflections on the Reality of Transient Mental Illnesses. London: Free Association Books.
- Mørck, Yvonne** (1998). Bindestregs-danskere: fortællinger om køn, generation og etnicitet. København: Forlaget Sociologi.

- Prieur, Annick** (2004). Balansekunstnere – betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge. Oslo: Pax.
- Røgilds, Flemming** (1995). Stemmer fra et Grænseland: En bro mellem unge indvandrere og danskere? København: Politisk Revy.
- Skeggs, Beverly** (1997). Formations of Class and Gender: Becoming Respectable (1997) London: Sage.
- Skeggs, Beverly** (2004). Class, Self, Culture. London: Routledge.
- Tireli, Üzeyir** (1999). Hverdagens erobring. Etniske minoritetsunge i europæiske storbyer. København: Hans Reitzels Forlag.
- Ålund, Ålund** (1997). Multikultiungdom. Køn, etnicitet, identitet. Lund: Studentlitteratur.

Vi
glemmer,
hvad

DE
kan ...

AF EJVIND HANSEN, FORSKNINGSCHEF

I denne artikel viser jeg, hvordan de mennesker, som socialrådgiverne arbejder med, italesættes i lederen i fagbladet **SOCIALRÅDGIVEREN**. Gennem en diskursanalyse bliver det godtgjort, at disse mennesker generelt italesættes som mennesker, der har brug for hjælp. Det er der gode faglige og politiske grunde til. En videre refleksion viser imidlertid, at en negativ sideeffekt af denne vinkling er, at disse mennesker i offentligheden mister legitimitet og værdighed. Socialrådgiveren kunne her potentielt vinde en ny og vigtig rolle i at vise omverden, at folk med hjælp behov også kan være en ressource for samfundet.

Ved at italesætte mennesker som uformående og trængende fokuserer vi på ét bestemt aspekt ved disse mennesker. Jo mere trængende disse er, des sværere kan det være at se bagom dette behov. Dermed mister disse mennesker en legitimitet i det offentlige rum, for hvis man ikke kan tage vare på sit eget liv, skal man vel heller ikke bestemme, hvordan samfundet skal indrettes generelt. Spørgsmålet er imidlertid, om det ikke kunne være en opgave for socialrådgiveren at rokke ved dette. I givet fald skal man blive lidt mere sprogligt bevidst.

Socialrådgiverens virkelighed er afgørende afhængig af en sproglig italesættelse. Det er der ikke noget mærkeligt i, for det gælder ethvert fænomen, der er indlejret i sociale relationer. Sproget handler blandt rigtig meget andet om, at man sætter ord på den store og komplekse verden. Gennem disse ord udpeges ligheder og forskelle mellem forskellige dele af virkeligheden. Så når man begynder at benævne nogle personer som socialrådgivere, så påpeger man for det første, at en gruppe af mennesker, der på mange måder er forskellige - for eksempel med hensyn til køn, hårfarve, ideologisk overbevisning - alligevel har noget til fælles. Og man påpeger også, at andre mennesker, der ellers på mange måder ligner socialrådgiverne, på vigtige punkter er forskellige fra socialrådgiverne. Man kan for eksempel kalde disse "andre" mennesker for sygeplejerskere, journalister, gartnere. Eller klienter, pensionister, udsatte.

Sproglig italesættelse handler således også om at fremhæve visse aspekter som særligt relevante - på bekostning af andre. Når nogle mennesker kaldes for "socialrådgivere", så

indikeres det, at i den pågældende sammenhæng er det mest relevant at gøre opmærksom på, hvordan disse mennesker arbejder professionelt med sociale problemer.

En sproglig italesættelse er derfor en hævde af relevans. Sådan er det med alt sprog: Virkeligheden reduceres for at kunne begribe den. Uden denne evne ville mennesket være nødt til at navigere i en overkompleks virkelighed

Der er derfor ikke i sig selv noget kritiserbart i at konstatere, at en sproglig italesættelse reducerer verden og overser ting. Det bliver først kritiserbart, hvis man kan tage det næste skridt, hvor man forklarer, at disse andre ting burde have større opmærksomhed. Så den sproglige italesættelse - og dermed de implicite relevanspåstande - altså kommer til at skygge for noget andet, der også er relevant.

Diskursanalysen (som den blandt andet blev udviklet af N. Fairclough op gennem 1990'erne og 2000'erne - for eksempel i Fairclough 1992; 2001) er et redskab til at trænge bagom det daglige sprog. Diskursanalysen giver et redskab til at reflektere over, hvilke aspekter af verden der generelt italesættes gennem de begreber, der bruges, de modstillinger der tænkes indenfor, de diskurser man trækker på og så videre. Som et første skridt kan det synes trivielt at opliste disse forhold, men pointen er, at denne oplistning kan tjene til det næste og mere interessante spørgsmål: Hvilke forhold bliver ikke italesat?

SOCIALRÅDGIVERNES SPROG OG KOMMUNIKATION

Socialrådgivere har naturligvis også et fælles sprog, hvor man dels italesætter sig selv - etik, faglighed, profession, engagement, formål, forholdet til sine med- og modspillere for eksempel politikere, øvrige faggrupper og sin målgruppe, altså den virkelighed, som man er sat i verden for at håndtere - for eksempel udsatte børn og unge, kontanthjælpsmodtagere, pensionister.

Det er naturligvis ikke nogen simpel sag at få hold på en så kompleks ting som socialrådgiverens diskurs. For det første foregår den mange forskellige steder. For det andet er store dele af socialrådgiverens kommunikation af principielle grunde (på grund af socialrådgiverens tavshedspligt) utilgængelig. For det tredje er det langt fra nogen given ting, at der findes én samlet og kohærent diskurs, der er fælles for alle socialrådgivere.

Mindre kan imidlertid også gøre det. Med ovenstående forbehold er det klart, at jeg ikke kan nå frem til en karakteristik af, hvordan socialrådgivere generelt set taler. Men ved at tage et ganske lille udsnit af socialrådgiverfeltets samtale vil jeg forsøge at rejse nogle spørgsmål, som det kan være relevant for faget at overveje.

Ideen med denne artikel har været: Fagbladet Socialrådgiveren er i en vis forstand fagets samlende talerør. Dermed ikke være sagt, at vi her kan finde en “bouillonterning”, der i koncentrat opsamler fagets sprog. Dels fordi det jo kun er et fåtal af de 15.000 medlemmer, der kommer til orde. Dels indeholder fagbladet også flere indlæg, der netop har til hensigt at flytte med faget – og dermed ikke nødvendigvis er repræsentative for, hvor faget aktuelt befinder sig. Så en diskursanalyse af hele bladet vil give et skævt billede af socialrådgivernes generelle sproglige udveksling.

I en vis forstand giver det imidlertid mening at fremhæve de faste ledere i bladet som repræsentative. Man skal blot gøre sig bevidst om, at netop ved at være repræsentative, rummer de en skævhed: Lederne skrives af foreningens ledere, og ganske vist repræsenterer disse foreningen som helhed, men det er de samtidig også de eneste, der gør. Derfor vil de beskæftige sig mere intensivt med nogle problemfelter, så som politikernes diskussioner, end flertallet af aktive socialrådgivere.

Trods disse forbehold har jeg valgt at antage, at lederne alligevel udgør et materiale, hvor der bruges et sprog, der generelt genkendes og anerkendes i det bredere socialrådgiver-felt. Mit ærinde er ikke at analysere selve de fremsatte synspunkter, men derimod at analysere det anvendte sprog for herigennem at overveje, om denne italesættelse i sig selv bærer på en rammesætning af socialrådgiverens identitet. Mit fokuspunkt vil være: Hvordan italesættes det, som vi i det følgende lidt abstrakt vil kalde “socialrådgiverens objekt” - klienten, borgeren, personen, mennesket og så videre.[1] Analysegrundlaget er leder-indlæggene i Socialrådgiveren i 2013. Jeg fokuserer særligt på de kategoriseringer, der bruges om socialrådgiverens objekt.

OBJEKTET HAR BRUG FOR HJÆLP

Ved en helt overfladisk optælling af materialet kan man konstatere, at socialrådgiverens objekt i lederne italesættes med følgende begreber (sorteret efter hyppighed):

Børn	Borger	Unge	Forældre	Dansker	Menneske	Hjemløs	Ledig
24	9	7	4	4	4	3	3

Dertil kommer at de også én gang benævnes som “voksne”, “den enkelte”, “folk”, “kvinder”, “den anden”, “familie”, “ungefamilie”, “børnefamilie”. I en historisk sammenligning (nr. 6/13) sammenstilles de med “jøder” og “deporterede”.

Hvis man kigger på listen over tilbagevendende begreber, vil man umiddelbart kunne konstatere en forholdsvis stor variation i hvilke aspekter ved personerne, der bliver italesat. På den ene side er der både biologiske aspekter (børn, unge, forældre, menneske) og sociale aspekter (borger, dansker, hjemløs, ledig), der italesættes. På den anden side er der også en vis variation i ressource-aspekter, idet begreber som “børn”, “hjemløs” og “ledig” umiddelbart henviser til objekterne som nogen, der har brug for hjælp. “Unge” ligger lidt midt i mellem, hvorimod begreber som “borger”, “dansker” og “forældre” umiddelbart henviser til objekterne som ressourcer af en slags.

EJVIND HANSEN

er forskningschef i journalistisk filosofi ved Danmarks Medie og Journalisthøjskole. Han beskæftiger sig primært med teorier for den gode offentlighed. Dels gennem analyser af konkrete offentlige udvekslinger. Dels gennem refleksioner over demokrati, ytringsfrihed og kommunikationsteknologi.

eh@dmjx.dk

“Der er med andre ord rigtig meget på spil i forhold til den politiske virkelighed for socialrådgiverne og deres objekter. En lille justering kan få store konsekvenser”

På ressourceparameteret ser billedet imidlertid lidt anderledes ud, hvis man zoomer lidt tættere ind på teksten, idet disse ofte modificeres: Selvom forælderrollen for eksempel umiddelbart associeres med noget givende, så er “forældre, som føler sig dårligt behandlet” (5/13) noget helt andet. “Unge” kvalificeres som “boligløse” eller “ledige” (8/13) eller “på vej i kriminalitet” (11/13). “Borgere” kvalificeres som “Borgere, der i perioder i deres liv har brug for en ydelse” eller “borgere som befinder sig i en svær periode” (10/13). “Folk” er “folk med misbrug” (11/13).

På tværs af de mange forskellige måder at navngive socialrådgiverens objekt, giver det altså mening at konstatere en vis skævhed, der består i, at objektet ofte italesættes som nogen, der har brug for hjælp af forskellig art. Som påpeget ovenfor er påvisningen af en skævhed ikke i sig selv en kritik. Man må for det første overveje det rimelige i skævheden, og for det andet skal man også overveje, om denne praksis skygger for noget væsentligt.

GRUNDE TIL AT FOKUSERE PÅ DE SVAGE OBJEKTER

Til det første spørgsmål ligger svaret jo lige for: Det er nok de færreste, der går til socialrådgiveren, hvis man ikke på den ene eller anden måde mangler noget. Socialrådgiveren møder derfor oftest mennesker, der *har brug for* noget. Videre gælder det, at socialrådgiveren på et større politisk plan naturligvis også er afhængig af ressourcer udefra. I spillet om de samfundsmæssige ressourcer er det afgørende, at man får italesat feltet som et sted, hvor der faktisk er behov for hjælp. I politik er virkelighed jo lig med synlighed, så hvis socialrådgiverne ikke lykkes med at påpege de store behov, som de skal forholde sig til, så vil der være mange lokal- og landspolitikere, der kunne se sig fristede til at omdirigere pengene til steder med større offentlig eksponering.

Et interessant eksempel på dette ses afspejlet i lederen i 8/13, der forholder sig til forårets kontanthjælpsaftale. Politikerne har netop foreslået, at socialrådgiverne fremover visiterer borgerne i forhold til om de er job-, uddannelses-

eller aktivitetsparate. Diskursanalytisk er den sproglige drejning her interessant: Politikerne ønsker at fokusere på, hvad borgerne er parate til frem for, hvad de skal have *hjælp* til. Samtidig kan man også se, at en sådan lille justering i sproget gør det muligt at legitimere en ommøblering af det offentlige system, idet et rigtig stort beløb flyttes væk fra kontanthjælpsområdet.[ii]

HVAD DISKURSEN SKYGGER FOR

Der er med andre ord rigtig meget på spil i forhold til den politiske virkelighed for socialrådgiverne og deres objekter. En lille justering kan få store konsekvenser. Når man skal overveje, hvad den analyserede diskurs skygger for, kommer man imidlertid ikke udenom at ved at fokusere på objektets uformåenhed, så risikerer man at miste blikket for det, som objektet så rent faktisk kan. Hvis en sådan reduktion også finder sted i de konkrete samtaler, kan det givetvis være ganske intimiderende.

Det givne analysemateriale giver imidlertid ikke lov til at konkludere særlig meget om de konkrete samtaler mellem socialrådgiveren og dennes objekt. Som påpeget ovenfor, så er der en række grunde til, at man ikke uden videre kan betragte sproget i fagbladets leder som repræsentativ for den enkelte socialrådgivers praksis. Fagbladets leder er et indlæg i offentligheden i modsætning til samtalerne mellem socialrådgiveren og dennes objekt. Også for den offentlige diskurs gælder det imidlertid, at en reduktion til et uformående subjekt kan være intimiderende. Villadsen har diskuteret (i en undersøgelse, der går bredere end blot til at diskutere ledernes diskurs), hvordan det socialfaglige felt bevæger sig mellem en “manglende vilje” diskurs og en “manglende evne” diskurs (Villadsen 2007, s. 148f). Faren ved at vende blikket mod de ressourcer, som den enkelte rummer er naturligvis, at vi mere entydigt kan ryge over i en “manglende vilje” diskurs: Hvis man nu kan noget, hvorfor gør man så ikke noget? - hvilket heller ikke

nødvendigvis er hjælpsomt. Man vil givetvis kunne finde en sådan drejning i den nyere tids politiske diskurs: Så *hvis* de er uddannelsesparate, *hvorfor* skal de så overhovedet have kontanthjælp?

Min pointe er imidlertid en anden. Når en person kommer til en socialrådgiver, så er det jo uomgængeligt, at der er noget, man ikke kan godt nok. En misbruger kan ikke styre sit misbrug. Et barn i mistrivsel kan ikke styre sin familie. En ung på vej i kriminalitet kan måske ikke håndtere de omgivelser, der presser i kriminel retning. Og *en del* af løsningen er givetvis, at disse skal have hjælp. Spørgsmålet er imidlertid, om det er hele løsningen. Hvis man nu som socialrådgiver og samfund kunne finde rum i den offentlige diskurs til også at interessere sig for, hvad disse mennesker rent faktisk kan og bidrager med i samfundet, så kunne dét være med til at løfte denne gruppe ud af rollen som en belastning for samfundet, og ind i en rolle hvor man rent faktisk anerkendes som en værdifuld ressource i samfundet.

Her kunne socialrådgiverne spille en vigtig rolle, idet de kommer (forholdsvist) tæt ind på denne gruppe. Hvis socialrådgiveren fik trænet sit blik for at kigge efter ressourcer i personer, hvor det umiddelbart (efter et konventionelt blik) kan være svært at få øje på det – og bringe en sådan bevidsthed op i et offentligt lag, så andre dele af offentligheden også får blik for det – så kunne man for det første vinde et mere nuanceret blik på hinanden. Og måske ville det faktisk også i sig selv kunne være en hjælp for det udsatte menneske.

EPILOG

Den sproglige reduktion af socialrådgiverens objekt er givetvis drevet af rigtige intentioner. Der er en stor fare for, at en sproglig drejning, der fokuserer på ressourcer frem for behov for hjælp, kan føre til et politisk ønske om at skære ned, hvilket vil føre til mindre hjælp. Derfor kan det være fristende at accentuere de svage sider af de konkrete mennesker.

Den diskursanalytiske pointe er imidlertid, at et sådant fokus medfører en skæv diskurs, hvor de konkrete personer mister deres relevans i den offentlige samtale. De ophører med at være relevante stemmer i diskussionen af, hvor samfundet skal bevæge sig hen. Og derfor bliver det for nemt for den øvrige del af samfundet at mene, at de må rette ind. Dermed mister samfundet en skæv stemme i debatten – de gældende normalitetsopfattelser udfordres ikke, og en skråsikker tone har det alt for let.

Så selvom et fokus på ressourcer hos disse mennesker *kan* misbruges strategisk og politisk, så rummer hjælpediskursen også sine egne farer.

Afslutningsvist er det vigtigt at slå fast, at den foreslåede ændring ikke kommer i stand bare ved at pålægge socialrådgiverne en personlig og moralsk ekstra-opgave. Socialrådgiverne handler indenfor en række strukturer, der sætter snævre rammer for handlefriheden. Forudsætningen for, at den nævnte opgave kan løftes, er *både* at socialrådgiverne personligt erkender og anerkender det som en nødvendig opgave, *og* at der politisk og ressourcemæssigt skabes et rum, hvor opgaven kan løses. Den politiske vilje forudsætter givetvis en offentlig bevågenhed om udfordringen. Og den offentlige bevågenhed forudsætter i en vis forstand, at den offentlige delegitimering af disse borgere brydes. Så der er en cirkel, der skal brydes. Et sted at starte med det kunne være i en bevidsthed om, hvordan virkeligheden italesættes. For sprog skaber virkelighed. ●

LITTERATURLISTE

- Fairclough, Norman** (1992). *Discourse and social change*, Cambridge, UK; Cambridge, MA: Polity Press.
- Fairclough, Norman** (2001). *Language and power*, 2nd ed Harlow, Eng. ; New York: Longman.
- Fairclough, Norman** (2003). *Analyzing discourse: textual analysis for social research*, London: Routledge.
- Fairclough, Norman** (2008). *Kritisk diskursanalyse*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Jørgensen, Marianne Winther & Louise Phillips** (1999). *Diskursanalyse som teori og metode.*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Villadsen, Kaspar** (2007). *Det sociale arbejdes genealogi: om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*, Hans Reitzel.

[i] At bruge begrebet "objekt" er ganske vist temmelig kunstigt. Det hænger imidlertid sammen med, at jeg i det følgende skal forsøge at forholde mig til den sprogbrug, der forekommer naturlig i feltet. For ikke at blive alt for meget en part i feltet, er det derfor nødvendigt for mig med et begreb, der netop ikke er en naturlig del af feltet.

[ii] I denne sammenhæng skal vi ikke forholde os til, om denne ommøblering var rimelig eller ej. Pointen er blot at sprog skaber virkelighed: Uden den sproglige revision, havde den offentlige omkostning for partierne bag nedskæringen været væsentlig større – det er nemmere at skære ned på nogen, der er parate til noget end på nogen, der har brug for hjælp.

